

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dopad nesezdaného soužití rodičů na dítě z pohledu učitelky MŠ

Vypracovala: Martina Okapalová
Vedoucí práce: PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 14. března 2014

Martina Okpalová

Poděkování

Děkuji tímto všem, kteří svou ochotou přispěli ke vzniku této práce. Největší dík patří paní PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D. za ochotu, za čas, který mi věnovala, za cenné rady a připomínky při psaní této práce.

Současně děkuji mé rodině, za její trpělivost a podporu po celou dobu studia.

Poděkování patří i učitelkám a dětem mateřských škol, které mi poskytly rozhovor.

Abstrakt

Nesezdaná soužití jsou nejen v České republice stále více se rozšiřujícím jevem. Bakalářská práce má za cíl zjistit dopad nesezdaného soužití na dítě z pohledu učitelky mateřských škol. Druhým cílem je zjistit, jak samy děti vnímají, že jejich rodiče žijí v manželství či v manželství „bez papíru“. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část se věnuje nesezdanému soužití, manželství, potřebám dítěte a rodině. Praktická část přináší výsledky kvalitativního šetření, které je realizováno formou rozhovorů. Hlavní výzkumnou otázkou je: Jak vnímají dopad nesezdaného soužití na dítě učitelky mateřských škol, zda a jak se na dítěti v mateřské škole projevuje nesezdané soužití? Výzkumný soubor tvoří učitelky mateřských škol. Druhý výzkumný soubor tvoří děti z věkově smíšených tříd. Metodou skupinového rozhovoru je zjištěno, co je pro ně svatba, zda a jak vnímají odlišnosti spojené s příjmením. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že předškolní děti z pohledu učitelek vůbec nevnímají, zda jsou jejich rodiče sezdání či nesezdání. Důležité pro ně je, že jsou rodiče spolu a chovají se láskyplně jak k sobě, tak i k nim samotným. Tento názor byl potvrzen i z rozhovorů s dětmi. Mnohdy nevěděly příjmení svých rodičů, natož rodičů ostatních dětí, tudíž pro ně není důležité, zda jejich rodiče nebo rodiče kamarádů žijí v nesezdaném soužití či sezdaném.

Klíčová slova: dítě předškolního věku - učitelky mateřských škol – nesezdané soužití –
svatba - rodiče

Abstract

Unmarried cohabitation is an increasingly expanding phenomenon not only in the Czech Republic. Bachelor thesis aims to determine the impact of unmarried cohabitation on a child from the viewpoint of kindergarten teachers. The second aim is to determine how children themselves perceive that their parents are married or in a marriage "without papers". The thesis consists of two parts, theoretical and practical. The theoretical part deals with unmarried cohabitation, marriage, child and family needs. The practical part presents the results of a qualitative survey, which is made in form of interviews. The main research question is: How do kindergarten teachers perceive the impact of unmarried cohabitation on a child, whether and how unmarried cohabitation manifests on a child in kindergarten? The research group consists of kindergarten teachers. The second research group consists of children of mixed-age classes. Using the method of group interview shows, what wedding means to them, whether and how they perceive differences connected with the surname. The research showed that preschool children, from the perspective of the teachers, do not perceive at all, whether their parents are married or unmarried. The important thing for them is that parents are together and behave lovingly to each other, as well as for them alone. This opinion was confirmed by interviews with children. Often they did not know the surname of their parents, let alone of parents of other children, so for them it is not important whether their parents or parents of their friends live in unmarried cohabitation or as a married couple.

Key words: preschool child - kindergarten teachers – unmarried cohabitation –
wedding - parents

Obsah

Úvod	8
I. Teoretická část	10
1 Nesezdané soužití	10
1.1 Vývoj v Evropě.....	10
1.2 Typologie nesezdaného soužití	12
2 Výsledky výzkumných šetření	15
2.1 Výskyt nesezdaného soužití ve světě	16
2.2 Výskyt nesezdaného soužití v České republice	17
3 Rodina	22
3.1 Rozdělení rodiny – dle funkčnosti.....	23
3.2 Rodina a hledisko dítěte.....	25
3.3 Význam rodiny pro dítě	26
4 Nesezdané soužití versus manželství	28
4.1 Manželství	28
4.2 Motivace k uzavření manželství	29
4.3 Motivace pro život v nesezdaném soužití	30
4.4 Nesezdané soužití versus manželství z hlediska stability.....	33
II. Praktická část	35
5 Cíl práce a výzkumné otázky	35
5.1 Cíl práce.....	35
5.2 Výzkumné otázky	35
5.3 Objekt výzkumu.....	35
6 Metodika	36
6.1 Kvalitativní výzkum.....	36

6.1.1 Rozhovor	36
6.2 Charakteristika výzkumného souboru	38
6.3 Průběh rozhovoru	39
7 Výsledky	41
7.1 Výsledky na základě rozhovorů s učitelkami MŠ.....	41
7.1.1 Nárůst nesezdaného soužití	41
7.1.2 Typologie nesezdaných soužití.....	42
7.1.3 Nižší X vyšší vzdělání	42
7.1.4 Názor učitelek mateřských škol na nesezdané soužití	43
7.1.5 Motivace k nesezdanému soužití.....	44
7.1.6 Rozdíly mezi dětmi, jejichž rodiče jsou a nejsou sezdání.....	45
7.1.7 Vnímají děti předškolního věku, jestli jsou rodiče sezdáni či nikoliv?	47
7.1.8 Nepříjemnosti v souvislosti s praxí a nesezdaným soužitím	48
7.2 Výsledky na základě rozhovorů s dětmi	49
7.2.1 Co je svatba?	50
7.2.2 Ví děti, zda jejich rodiče měli nebo neměli svatbu?.....	51
7.2.3 Příjmení matka X otec	52
7.2.4 Budoucnost a svatba z pohledu dítěte.....	53
8 Diskuze	55
Závěr.....	58
Seznam použitých zdrojů	60
Seznam příloh.....	63

Úvod

Zhruba od 90. let je možné nejen v České republice sledovat změny v demografickém vývoji. K těmto změnám patří jak odkládání sňatků do vyššího věku, pokles sňatečnosti, odkládání porodu prvního dítěte a vysoký počet rozvodů, ale i nárůst lidí žijících v nesezdaném soužití. Nejedná se jen o soužití krátkodobá „na zkoušku“ před manželstvím, která jsou bezdětná, ale v současné době nesezdané soužití představuje alternativu pro manželský život a není výjimkou, že se do tohoto soužití rodí děti. Právě děti žijící v tomto typu soužití jsou objektem realizovaného výzkumného šetření.

Téma nesezdaného soužití je aktuální a zajímavé, proto je mu třeba věnovat pozornost. Bakalářská práce se podrobně věnuje tématu kohabitanace, zda děti předškolního věku vnímají, že jejich rodiče jsou sezdáni, či spolu žijí na „psí knížku“ a jaké dopady má toto soužití na jejich chování. Protože učitelky mateřských škol tráví s dětmi mnoho času, výzkumný soubor tvoří právě učitelky mateřských škol. Zjišťován je jejich pohled na děti z nesezdaného soužití. Druhým výzkumným vzorkem jsou děti z věkově smíšených tříd, jejichž rodiče žijí jak v manželství, tak i v manželství „bez papíru“.

V teoretické části je osvětlen pojem nesezdaného soužití, jaký je historický vývoj a jak je tento typ soužití rozšířen v dnešní době. Dále je uváděno, jaká vzdělanostní skupina lidí upřednostňuje více kohabitaci, a jaká formálně uzavřený sňatek. Práce popisuje motivaci lidí žijících jak v nesezdaném soužití, tak i v soužití sezdaném a porovnání těchto dvou variant. Zabývá se pojmem rodina, rozdělením rodiny dle funkčnosti, jaký má rodina význam a co je domov a rodina pro dítě. Uvedeny jsou také základní potřeby dítěte.

Výsledky prezentované v praktické části jsou rozděleny na dvě části. První z nich je zaměřena na děti z nesezdaného soužití, jaké dopady má nesezdané soužití na dítě z pohledu učitelek mateřských škol. Jsou zde uvedeny výsledky kvalitativního šetření, které bylo realizováno metodou polostrukturovaného rozhovoru. Cílem práce je zjistit, zda vůbec a jak děti předškolního věku vnímají, že jejich rodiče měli svatbu či nikoliv. Druhá část je zaměřena na děti samotné. Metodou skupinového rozhovoru je

zjišťováno, jestli děti vnímají, že pochází z nesezdaného soužití či sezdaného. Zda ví, co to je svatba, a rozlišují odlišná příjmení, pokud se svatba rodičů nekonala.

I. Teoretická část

1 Nesezdané soužití

Pro partnerské soužití bez uzavření sňatku používají zahraniční odborníci celou řadu označení: „společné soužití“ (living together), „konsenzuální svazek“ (consensual union), „dvoustupňové manželství“ (two-step marriage), „kamarádké manželství“ (companionate marriage), „manželství na zkoušku“ (trial marriage), ale také „manželství bez dokladů“ a další. Nejčastěji je asi používán termín „nesezdané soužití“ neboli „nesezdaná kohabitace“ (unmarried cohabitation). Kromě těchto uvedených výrazů se však lze také setkat s termíny „život na psí knížku“ (Rabušic, 2001) nebo tzv. faktická manželství či „láska bez prstýnku“ (Šmolka, 2004).

Rabušic (2001) definuje nesezdané soužití jako formu soužití dvou jedinců opačného pohlaví, kteří žijí ve svazku podobném manželství, to je, že mají spolu intimní sexuální vztahy, společně bydlí a společně hospodaří, avšak nejsou oficiálně sezdáni. S podobnou definicí se setkáváme i u Vymětalové (2000), která za nesezdaná soužití považuje takovou situaci, kdy mladý pár žije ve společné domácnosti, zpravidla společně hospodaří, aniž by uzavřel manželství. Na absenci formálního uzavření manželství – tedy sňatku – upozorňuje i Mařáková, Petrušek a Vodáková (1996), Plaňava (1998) či Giddens (2013).

1.1 Vývoj v Evropě

Až do poloviny 60. let 20. století byla intenzita sňatečnosti v mladém věku v celé Evropě velmi vysoká. Toto období je často nazýváno „zlatý věk nukleární rodiny“. Od té doby došlo v partnerských vztazích k významným změnám. Tradiční manželství začalo ztrácet na významu, bylo nahrazováno neformálním partnerstvím. Tento trend byl nejprve pozorován ve Skandinávii, v 70. a 80. letech se rozšířil do většiny západoevropských zemí, v jižní Evropě se objevil později a v menší míře. Přibližně po dvaceti letech došlo ke slabému zvýšení sňatečnosti a následně i porodnosti. Země střední a východní Evropy šly ve vývoji sňatečnosti odlišnou cestou. V 60. letech byla

sňatečnost stejná jako v ostatních evropských regionech, k uzavírání manželství však docházelo asi o dva až tři roky dříve. Na rozdíl od ostatních evropských zemí až do počátku 90. let zde zůstaly zachovány tradiční rodinné vzorce. Dle sociologických výzkumů se nesezdané soužití v České republice stává rozšířenějším jevem v průběhu 90. let 20. století. Nesezdané soužití není jednoduše empiricky identifikovatelné jako např. sňatek, nepovažuje se zatím za demografickou událost a údaje o něm nejsou v datech ČSÚ dostupné (Kalibová, 2009).

Podle Sullerotové (1998) zlom ve vývoji rodiny nastal v roce 1964. Je to rok, kdy v prakticky celé západní Evropě začíná pokles plodnosti rodin trvajících 20 – 25 let. V Československu klesání plodnosti začalo mnohem dřív, zhruba od roku 1950. Hlavní příčinou zlomu je hluboká změna hodnot a společenské morálky. Základem společnosti už není rodina, ale jednotlivec. Ten se stává „právním subjektem“. Žena se stává rovnoprávným a autonomním právním subjektem vedle svého muže. V letech 1965 až 1978 právníci změnili rodinné právo týkající se sňatků, rozvodu, filiace a odpovědnosti rodičů. Bylo stvrzeno oddělení sexuality od plození zavedením antikoncepce. Svatební obřad byl zbaven zastaralých závazků a snahou bylo zajistit rovnost obou pohlaví při rozvodu i v rodičovských právech, aby byl rozchod méně drásavý formou vzájemné dohody. Zajímavé bylo, že čím více bylo manželství příjemnější institucí, mělo méně nároků na oba partnery a snáze se šlo rozvést, tím méně párů do něj vstupovalo. O pár let později se objevuje další zlom: klesá roční počet sňatků a je obzvláště citelný (-50 % u sňatků mladých lidí). K roku 1980 se ještě zrychluje pokles sňatečnosti, projevuje se hluboká nechuť ke sňatku u osob mladších třiceti let. V Československu lze od roku 1980 pozorovat prodlužování věku snoubenců. Přestože průměrný věk novomanželů značně stoupá (oproti předčasnosti sňatků v padesátých, šedesátých letech), u českých žen je však v roce 1993 stále ještě jeden z nejnižších v Evropě.

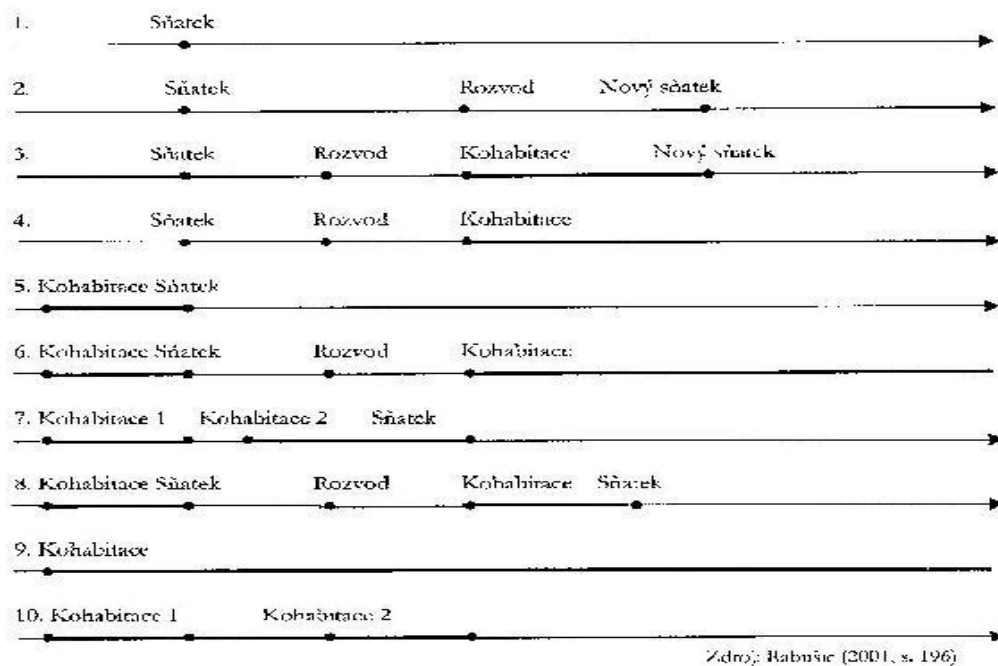
1.2 Typologie nesezdaného soužití

Nesezdané soužití může mít různé podoby. Může být krátkodobé či dlouhodobé, do budoucna partneři mohou plánovat svatbu, ale také nemusí. Může se jednat o soužití bezdětné, ale i soužití, do kterého se rodí děti.

Rabušic (2001) hovoří o čtyřech základních podobách nesezdaného soužití.

1. Soužití porozvodové, což je soužití lidí, kteří již prošli rozvodem a kteří většinou nemíní uzavírat nový sňatek. V grafické typologii mu odpovídá typ čtvrtý (obr. č. 1).
2. Soužití snoubenecké nastává u těch partnerů, kteří někdy – v blízké či vzdálenější budoucnosti – pomýšlejí na to, že se vezmou. Tento druh soužití je tedy moderní variantou cesty do manželství a na obrázku je reprezentován typem pátým.
3. Soužití dočasné může nastat v případě dvou mladých lidí, kteří teprve začínají svou milostnou a sexuální dráhu a ještě nepomýšlejí na sňatek – nahrazuje zde dobu „chození spolu“ v tradičním vzorci (typ sedmý). Nebo vzniká v době po rozvodu, kdy rozvedený/rozvedená ještě nepomýšlí na nové manželství, ale nechce žít sám/sama, a tak si dočasně nachází partnera/partnerku (typ osmý). Tento vztah může končit v manželství, ale také rozpadem kohabitace a navázáním kohabitace další.
4. Soužití namísto manželství, tedy soužití mladých lidí, kteří nemíní uzavřít sňatek (typ devátý a desátý). Je to forma vztahu rozvinutého skandinávského typu, v němž se i rodí děti.

Obr. 1: Fázování životního cyklu z hlediska uzavírání a rozpadu partnerských svazků

Podle Vítečkové (2010) je možné na základě rozhovorů, nesezdané páry vychovávající děti, dělit na čtyři typy:

1. Programové rodičovství v nesezdaném soužití – nesezdaní dopředu plánovali mít dítě v tomto soužití a do budoucna spíše neplánují svazek legalizovat. Jedná se o páry s negativní zkušeností z předchozích partnerských vztahů, či o jedince s osobitým pohledem na život a nekonvenčním stylem života.
2. Nesezdané páry plánující vzít se až po narození dítěte – páry se již dopředu domluvily, že nejdříve budou mít dítě a v horizontu jednoho až tří let po porodu uskuteční svatbu. Důvodem bylo čekání na otěhotnění, ale i romantická svatba za přítomnosti jejich dítěte.
3. Rodičovství v nesezdaném soužití s otevřenou budoucností – rodičovství v nesezdaném soužití nebylo předem plánováno. Partneři spolu začali žít, nyní mají dítě, ale nevidí důvod již tuto situaci měnit. Svatbě se nebrání, ale také ji v současné době neřeší.
4. Kompromis – partneři se dohodli na určitém kompromisu, avšak mají různé představy o podobě vztahu a plánování budoucnosti.

Kučera (2000) poukazuje na dva základní typy nesezdaného soužití. Prvním je společné bydlení před sňatkem. Druhým typem je trvalé soužití bez oddacího listu. S tímto rozdělením se ztotožňuje i Hamplová (2000). V knize popisuje nesezdané soužití chápané jako zkouška před případným sňatkem a nesezdané soužití jako celoživotní strategie. Trvalé nesezdané soužití je popřením tradičního manželského svazku, zatímco společné soužití před svatbou je spíše formou chození a poznávání. Stejně tak Giddens (2013) uvádí, že v mnoha zemích je kohabitace z větší části experimentální stádium před manželstvím. Upozorňuje však, že doba kohabitace před manželstvím se prodlužuje a stále více párů ji přijímá jako alternativu manželství.

2 Výsledky výzkumných šetření

Statistické zmapování nesezdaného soužití je problematické, špatně zachytitelné. Zdrojem dat o výskytu nesezdaného soužití jsou kromě Sčítání lidu, domů a bytů také dílčí průzkumy a šetření. Jak upozorňuje Vítečková (2010, s. 120) *„Nesezdané soužití má mnoho podob a je obtížné je zařadit do určitých kategorií. Může jít o nesezdané soužití jako o krátkodobou záležitost, ale také o dlouhodobé soužití, do kterého se rodí děti a které je alternativou manželství. Vzhledem k tomu, že není jasné, zda konkrétní nesezdané soužití skončí manželstvím či nikoliv, není možné ani striktní zařazení nesezdaného soužití jako předstupeň manželství či jako dlouhodobé nesezdané soužití. Veškerá data je nutné brát se zřetelem k těmto skutečnostem.“*

Kučera (2000) uvádí, že mezi nejucelenější průzkumy rodiny patřila šetření Rodina 94 a rozsáhlejší Rodina 96. Obě šetření byla realizována Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky a zjišťovala postoje lidí všech věkových kategorií. Otázku „Jakou cenu má manželství?“ najdeme pouze v šetření reprodukčního chování provedeném Českým statistickým úřadem v roce 1993. Na rodinné chování se zaměřovaly výzkumy Populační klima 1996 a Formy rodinného života mladé generace 1996. Na podzim roku 1997 byl uskutečněn průzkum Mladá generace 1997. Byl zaměřen na dosud svobodné mladé lidi ve věku mezi 18-29 lety. Hlavní náplní bylo zjištění jejich názorů na manželství a rodičovství, část šetření byla věnována partnerským vztahům mladých lidí, jejich sociálnímu postavení a rodinnému zázemí.

V České republice se uskutečnila v roce 1994 a 2002 výzkumná šetření Rodina a gender role. Šetření proběhla v rámci mezinárodního projektu ISSP (International Social Survey Programme). Soustředila se na problematiku postojů k různým formám rodinných uspořádání a umožnila porovnat postoje našich občanů s názory a stanovisky obyvatelů dalších evropských i mimoevropských zemí. V roce 1994 (ISSP 1994) jde o údaje o 1024 respondentech, v roce 2002 (ISSP 2002) bylo dotázáno 1289 respondentů (Hamplová a Kučera, 2000).

2.1 Výskyt nesezdaného soužití ve světě

Jak už bylo uvedeno výše, přesné statistiky o tomto jevu bohužel neexistují, neboť na rozdíl od ostatních demografických jevů není předmětem statistické evidence. Údaje o kohabitaci tak pocházejí především ze sociologických a demografických průzkumů, takže jsou vždy zatíženy jistou mírou nepřesnosti. Určitá data však existují a z nich je možné vyčíst, že nesezdané soužití je dnes nejvíce rozšířeno ve Švédsku a v Dánsku, kde tímto typem soužití prochází v určitém bodě životní dráhy vlastně každý mladý člověk. Podobná situace je také na Islandu. Nesezdaná soužití se začala v západních zemích objevovat v 60. letech 20. století. Švédsko a Dánsko jsou země, kam je situován zrod fenoménu nesezdaného soužití. Z tohoto způsobu soužití se tam již stala sociální instituce existující legitimně vedle instituce manželské. V současné době se tu rodí mimo manželství každé druhé dítě. V dalších zemích (USA, Německo, Anglie, Austrálie, Kanada, Nizozemí, Francie apod.) má tato forma vztahu strmě stoupající tendenci. Kohabitace zde ovšem funguje jako vyšší fáze „chození spolu“, tedy jako předstupeň sňatku. Mezi partnery došlo k plynulému kontinuu od momentu seznámení, přes zahájení sexuálních styků, občasného „zůstání přes noc“, společnou přípravu jídel až po vytváření společného vlastnictví, sestěhování se a uskutečnění sňatku. K oblastem, v nichž je nesezdané soužití rozšířeno nejméně, patří především země jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko) a Irsko (Rabušic, 2001; Maříková, Petrušek a Vodáková, 1996).

Chaloupková a Šalamounová (2004) ve svých studiích uvádějí, že nejtolerantnější k alternativním formám soužití jsou Švédové a Nizozemci, 90 % respondentů tu přijímá dlouhodobé partnerské soužití bez uzavření manželství. Více než tři čtvrtiny Francouzů, Maďarů a Španělů schvalují dlouhodobý neformální svazek, nejméně ho schvalují na Slovensku, pouze třetina dotázaných. Manželství považuje za podmínku rodičovství jen 31 % Švédů, 25 % Nizozemců a 40 % Francouzů. Poláci a Slováci zastávají nejsilnější postoj, 70 % z nich souhlasí s tím, že lidé, kteří chtějí mít dítě, mají uzavřít manželství. V Čechách souhlasí 58 % respondentů.

Tab. 1: Rodinný stav mužů a žen mezi 25 a 34 lety v EU (2000-2001)

Země	Žili/žijí v manželství	Nikdy nežili v manželství	Neprošli manželstvím, nyní žijí s partnerem/kou	Neprošli manželstvím, dříve žili s partnerem/kou	Počet ve vzorku
Švédsko	28	13	39	20	891
Dánsko	37	14	32	17	957
Francie	39	15	31	15	1094
Finsko	43	17	30	11	860
Rakousko	52	13	22	13	1013
Nizozemsko	47	23	22	8	954
vých. Německo	46	17	21	15	718
V. Británie	57	16	18	16	992
Lucembursko	65	11	17	9	512
záp. Německo	50	19	15	6	905
Irsko	45	32	15	7	913
Belgie	59	20	15	6	964
Španělsko	44	41	11	4	984
Řecko	56	29	10	5	929
Itálie	34	55	8	4	964
Portugalsko	61	32	5	2	753
Celkem	47	23	19	10	14 730

Zdroj: Kiernan (2004, s. 37)

2.2 Výskyt nesezdaného soužití v České republice

V České republice pocházejí první data o nesezdaném soužití z poloviny osmdesátých let díky průzkumu z let 1985 – 1986. Byl proveden mezi snoubenci, kteří v té době uzavírali sňatek. Výzkum byl zopakován ještě jednou v letech 1990 – 1991. Podíl párů, které před sňatkem spolu již nějakou dobu žily a hospodařily, byl v období 1985 – 1986 plných 46 %. Tato proporce se o pět let později ještě nepatrně zvýšila na 48 %. Podle výsledků novějšího výzkumu z roku 1997, kdy byly zjišťovány postoje mladé svobodné populace ve věku 18 – 29 let, uvažovalo o přímém vstupu do manželství pouze 19 % mužů a 20 % žen, zatímco plných 67 % mužů a 70 % žen tvrdilo, že do manželství vstoupí až po předchozím nesezdaném soužití (Rabušic, 2001).

Češi jsou k netradičním formám rodinného soužití poměrně tolerantní. Ve srovnání s Evropou stojí Češi mezi západoevropskými státy, kde jsou liberálnější postoje vůči netradičním formám partnerského a rodinného uspořádání, a

východoevropskými státy, kde převažují spíše zastánci tradičních rodinných hodnot (Chaloupková a Soukupová, 2007).

Černá (2005) uvádí, že v roce 1930 bylo u nás 40 tisíc nesezdaných soužití. V roce 2001 už jich bylo 125 tisíc. V nesezdaném soužití tu žijí především lidé starší než 35 let. V posledním roce sčítání (tj. 2001) se však významně zvýšil podíl kohabituujících v mladších věkových skupinách. Ve všech sledovaných letech jsou nesezdaní častěji muži než ženy. Z hlediska rodinného stavu nejvíce kohabitovali rozvedení, ale v roce 2001 se výrazně zvýšil také podíl svobodných osob, kteří žili v nesezdaném soužití. V letech 1991 a 2001 v nadpoloviční většině kohabitací nežilo žádné závislé dítě.

Kohoutová (2013) uvádí, že v roce 2011 existovalo v České republice již 234 346 nesezdaných soužití. Většinu jich tvořily rodiny bez závislých dětí (56,3 %). Mezi nesezdanými soužitími se závislými dětmi převládají rodiny s jedním závislým dítětem (61,6 %). Více než polovinu nesezdaných párů tvořili lidé ve věku 25 – 39 let (52,1 % mužů a 53,7 % žen). Nejvyšší podíl žen je ve věku 25 – 29 let a u mužů ve věku 30 – 34 let.

Nesezdané soužití „na zkoušku“ před vstupem do manželství schvalují podle výzkumu ISSP 2002 téměř tři čtvrtiny respondentů. Když srovnáme data ISSP z roku 1994, dojdeme, dle Hamplové (2000, 2003), k závěru, že postoje k nesezdanému soužití zůstávají poměrně stabilní. Přestože nesezdané soužití snoubenců bylo již poměrně rozšířené před rokem 1989, nyní se stává takřka obecným jevem. Dlouhodobé nesezdané soužití bez záměru později uzavřít manželství je však v české společnosti méně rozšířené. Společné soužití partnerů bez svatby akceptuje podle výzkumu ISSP 2002 i 1994 jen o něco více než polovina dotázaných. Toto zjištění naznačuje, že nesezdaná soužití jsou v České republice vnímána převážně jako „předmanželská“. Hamplová (2000, s. 68) uvádí: *„Zdá se, že přinejmenším v generaci dnešních mladých lidí ve věku 18-30 let nelze očekávat, že se nesezdané soužití výrazněji rozšíří a stane se rovnocenné manželství. Nesezdané soužití mladí lidé chápou spíš jako přechodný stav „chození“ před manželstvím a celoživotní nesezdané manželství nepředstavuje příliš rozšířený ideál.“* S tímto tvrzením se ztotožňuje i Vymětalová (2000). Ta uvádí, že z průzkumu je patrné, že nesezdané soužití je pro dnešní mladou svobodnou generaci přijatelný způsob života zpravidla pouze na určitý

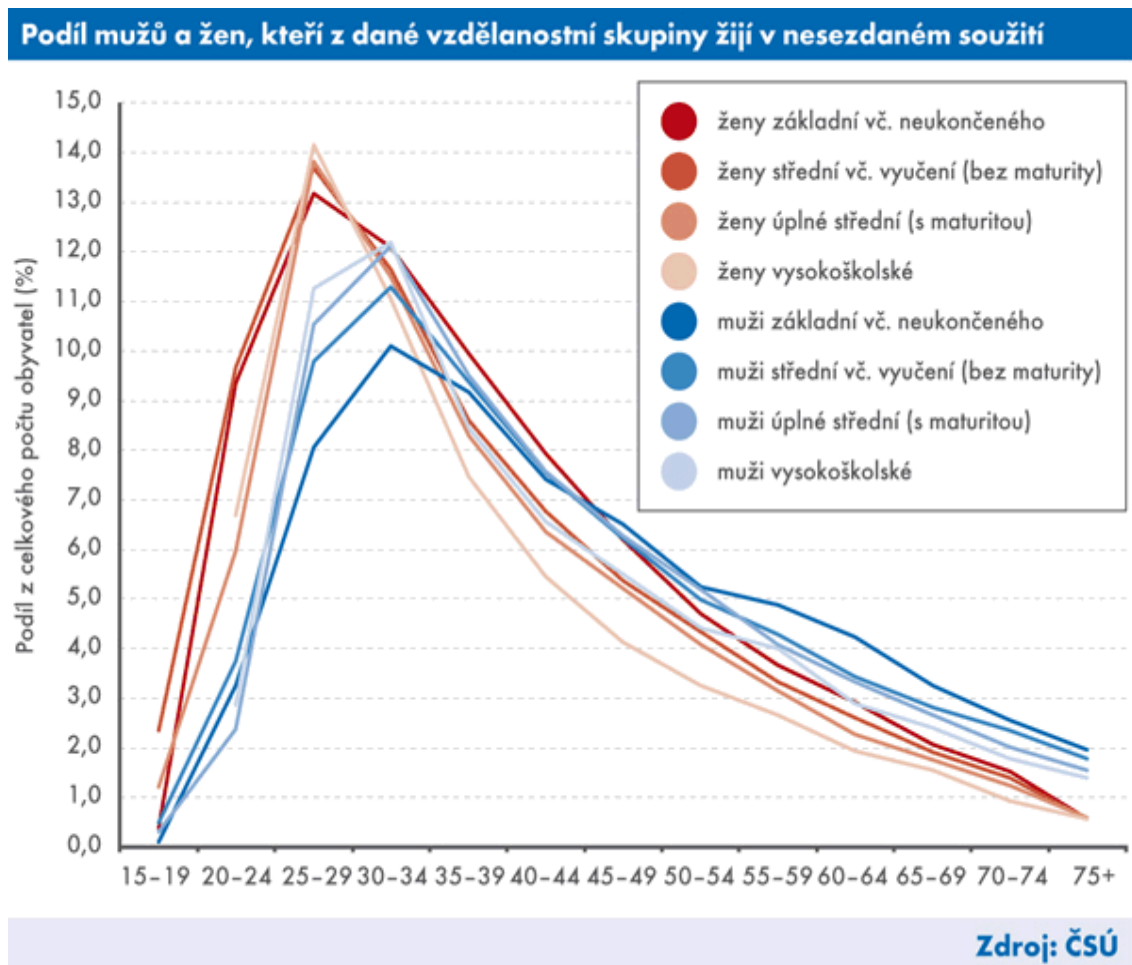
čas. Téměř 70 % mladých svobodných lidí považuje toto soužití za předstupeň manželství, za „manželství na zkoušku“ a jen desetina z nich předpokládá, že by žila ve volném svazku trvale.

Černá (2005) uvádí, že v roce 1991 žilo v nesezdaném soužití více obyvatel se základním vzděláním a v roce 2001 se středním vzděláním bez maturity. Celkově lze říci, že je kohabitace v České republice spíše rozšířena u osob s nižším vzděláním.

Dle analýzy nejméně tradiční postoje zastávají mladí lidé a lidé s vyšším vzděláním. Přestože však lidé s vyšším vzděláním projevují největší toleranci k netradičním formám rodinného chování, dle statistik však ve svém vlastním životě volí spíše konvenční formy rodinného uspořádání (Chaloupková a Šalamounová, 2004). Na základě teorií zdůrazňující kulturní změnu se dalo očekávat, že vzdělanější lidé budou uzavírat sňatky méně často. Tyto teorie jim přisuzují větší touhu po nezávislosti, autonomii, seberealizaci a menší ochotu podřizovat se sociálním normám. Nic z toho data ISSP nepotvrdila. Nepotvrdily se však ani opačné hypotézy, že by vstup do manželství či nesezdaného soužití souvisel s úrovní dosaženého vzdělání. Významnou roli tu ovšem sehrává délka studia. Nižší intenzita sňatečnosti vzdělanějších lidí je dána tím, že déle studují, a tak sňatky odkládají. V okamžiku ukončení školy se však začnou chovat jako jejich vrstevníci s nižším vzděláním. Analýzy proto naznačují, že vzorce vstupu do manželství jsou v jednotlivých vzdělanostních skupinách podobné (Hamplová, 2003).

Podle Kohoutové (2013) v nesezdaném soužití žijí lidé s vysokoškolským vzděláním častěji jen pouze v určité věkové kategorii. Jak je patrné z grafu č. 1, vysokoškoláků žijících v nesezdaných soužitích je v porovnání s lidmi se základním vzděláním více pouze ve věku 25–34 let u mužů a 25–29 let u žen. Ve všech ostatních věkových kategoriích je nesezdaných vysokoškoláků méně než osob se základním vzděláním. Tuto skutečnost je možné vysvětlit tím, že okolo 25 let většina dokončuje svá studia, tudíž teprve nyní začínají plánovat založení rodiny. Upozorňuje také na to, že lidé s vysokoškolským vzděláním častěji vstupují do manželství a nesezdané soužití je pro ně jen dočasné partnerské uspořádání. Naopak pro lidi s nižším vzděláním může představovat určitou alternativu k manželskému svazku a častěji v něm žít i v pozdějším věku.

Graf 1: Podíl mužů a žen, kteří z dané vzdělanostní skupiny žijí v nesezdaném soužití

Dle výzkumů hodnotových orientací vyplývá, že liberálnější názory na dlouhodobá nesezdaná soužití či nesezdaná soužití s dětmi mají spíše lidé s vyšším vzděláním. Naopak lidé s nižším vzděláním se spíše přiklánějí k názoru, že lidé plánující mít dítě se mají vzít (Chaloupková a Soukupová, 2007). Naopak podle Zemana (2007) nejvyšší podíl nemanželských dětí vykazují ženy se základním vzděláním. Vzdělanější ženy rodí děti častěji v manželství. Důvodem může být věk při vstupu do partnerství a rodičovství, který je obecně pozdější u žen, které delší dobu studovaly. Dále to může souviset se socioekonomickou situací, s etnicitou a také s geografickým rozložením.

Rychtaříková (2003) uvádí, že podíl dětí narozených mimo manželství vzrostl ze 7,4 % v roce 1986 na 25,3 % v roce 2002, přičemž u vysokoškoláků tento podíl (podíl dětí narozených mimo manželství) činil 10 % a 70 % u žen se základním vzděláním. Upozorňuje však také na to, že důvodem nemusí být pouze proměna hodnotových

orientací, ale může se podílet řada dalších faktorů. Ženy se základním vzděláním patří k nízkopříjmové skupině obyvatelstva, jsou nejvíce ohrožené nezaměstnaností, tudíž jedním z faktorů, který se může podílet na růstu mimomanželské plodnosti u žen s nižším vzděláním, je obtížná ekonomická situace.

3 Rodina

Rodina je malá skupina osob spojená příbuzenskými vztahy, která funguje na celém světě snad od nepaměti. V průběhu let prošla několika fázemi vývoje. Ve světě, ale i v naší zemi dochází v průběhu několika posledních let k řadě proměn. Žena získala značnou samostatnost, mění se role muže a ženy, dochází k odkládání vstupu do manželství, odkládání porodu prvního dítěte, ale také vzrostl podíl dětí narozených neprovdaným matkám a nárůst lidí žijících v nesezdaném soužití.

„Rodina, snad jako nejstarší základní společenská skupina či společenství, nejtěsněji spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek – funkcemi, činnostmi zabezpečujícími potřeby svých členů a společnosti jako celku, prochází celou svou historií neustálými změnami co do své velikosti, významu i začlenění do společnosti. Adaptuje se přitom na její nejrůznější proměny či vývojové stupně“(Dunovský, 1999, s. 91). Jak dále uvádí, rodina je nejdůležitější skupinou z hlediska socializace. Provází člověka, nebo se ho aspoň nějak dotýká, ve všech fázích jeho života. Dle Dunovského (1999) je velmi obtížné definovat rodinu, neboť existuje velmi mnoho jejích podob, variant i způsobů soužití. Podle nejdůležitějších znaků je rodina malá primární společenská skupina, založená na svazku muže a ženy a na pokrevním vztahu (nebo nepokrevním) rodičů a dětí, na společné domácnosti, kde členové plní role vyplývající ze soužití.

S tímto pojetím se také ztotožňuje Giddens (2013). Definuje rodinu jako skupinu osob spojených přímým příbuzenstvím, jejíž dospělí členové a členky na sebe berou zodpovědnost za děti.

Matějček (1994) definuje rodinu jako nejstarší lidskou společenskou instituci, která vznikla kdysi v pradávných dobách. Vznikla nejen díky přirozenému pudu pohlavnímu, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (jak autor uvádí, k tomu není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, vzdělávat a připravovat pro život.

Dle Šulové (2005) je rodina základní článek společnosti, je zárukou její kontinuity a přenosu kulturních hodnot. Dále uvádí, že je to jeden z klíčových socializačních činitelů – významné prostředí, které ovlivňuje vývoj všech jejích členů.

V různých modifikacích (rodina původní, eufunkční, kterou si jedinec sám zakládá, rodina širší, nukleární, dysfunkční...) ovlivňuje formování osobnosti jedince.

Kraus (2008) uvádí, že česká rodina prošla v posledních desetiletích zajímavým vývojem. Poválečné období bylo v ČR (podobně jako v jiných evropských zemích) ve znamení sňatkového boomu, doprovázeno „baby boomem“. Lidé vnímali rodinu jako hlavní oblast seberealizace. V nemálo případech docházelo k rozvodu. Důvodem byla liberální rozvodová legislativa, nedostatečná sexuální osvěta, sňatky uzavřené v nízkém věku, často v důsledku těhotenství partnerky. Dále upozorňuje, že dnešní rodina se nachází v jiné situaci. Přestávají platit tradiční kritéria, zejména spojení zákonným manželským svazkem není nutnou podmínkou rodinného života. Přibývá soužití, kdy toto kritérium splněno není a v důsledku toho se rodí více dětí mimo legitimní manželství. Tato soužití však mohou fungovat jako rodina a splňovat znak rodiny, tedy že její členové bydlí pod jednou střechou a spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce.

3.1 Rozdělení rodiny – dle funkčnosti

Rodinu lze dělit z mnoha různých hledisek. Může to být podle počtu lidí žijících v rodině, podle toho, zda v ní žije otec, matka a děti nebo jeden z rodičů chybí. Dále lze dělit z hlediska rozdělení moci v rodině apod. V této kapitole je uvedeno rozdělení rodiny dle funkčnosti, jak rodina zvládá nebo nezvládá plnit své základní funkce, což je velice důležité pro harmonický rozvoj dítěte. Pravděpodobně důležitější než v jakém rodinném uspořádání rodiče žijí.

Dunovský (1999) uvádí, že pro profesionály pracujícími s dětmi je informace o funkčnosti rodiny vyšetřovaného dítěte velmi cenná. Dunovský vypracoval tzv. Dotazník funkčnosti rodiny (DFR), který se opírá o hodnocení osmi diagnostických kritérií: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně – ekonomická situace, osobnost rodičů (jejich psychický i zdravotní stav), osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě. DFR je používán nejen pro výzkumné účely, ale i v praxi, slouží jako diagnostický nástroj dětského lékaře. Jeho opakované užití umožňuje hodnotit vývoj

situace ve sledované rodině. Na základě výsledného skóre DFR byly definovány čtyři typy rodin: funkční, problémové, dysfunkční a afunkční.

- Funkční rodina – je v ní zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch. Těchto rodin je naprostá většina, až 85 %.
- Problémová rodina – vyskytují se v ní závažnější poruchy některých nebo všech funkcí. Tyto poruchy však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy řešit sama, či za krátkodobé pomoci zvenčí. Problémových rodin se vyskytuje okolo 12 – 13 %.
- Dysfunkční rodina – rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí. Poruchy ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a obzvlášť vývoj a prospěch dítěte. Tuto situaci již rodina není schopna zvládnout sama, je nutné učinit řadu opatření zvenčí. Takové rodiny tvoří asi 2 %.
- Afunkční rodina – dochází k poruchám tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol. Dítěti závažným způsobem škodí, nebo je dokonce ohrožuje v existenci. Jediným řešením je vzít dítě z takové rodiny a umístit je do rodiny náhradní, popř. jinam. V populaci se vyskytuje asi 0,5 % afunkčních rodin.

Sobotková (2001) popisuje pojmy funkční a dysfunkční rodina. V dysfunkční rodině jeden nebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování. Tyto rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: popírání či neřešení problému, chybějící intimitu, vzájemné obviňování, rigidní roli, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, individuální potřeby členů rodiny obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasnou komunikaci, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence. Sobotková (2001) uvádí, že dysfunkční rodinný systém může (ale nemusí) produkovat individuální psychopatologii, např. užívání návykových látek, asociální chování či neurotické obsese. Funkční rodina by měla mít jasně vymezené hranice, které jednotliví členové respektují. Zabývá se adaptabilitou, autonomií, soudržností ve funkčních rodinách.

Šulová (2005) definuje pojem „zdravá rodina“. Za zdravou je považována rodina soudržná, ale respektující autonomii každého jednotlivce. Umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost v myšlení a hodnocení. Poskytuje však zároveň pocit emoční blízkosti, sounáležitosti a vzájemnosti. Za důležitou považuje rodinnou

adaptabilitu a schopnost kreativně řešit situace, které přináší život, vyjadřování podpory, zájmu a zaujetí při společných rozhovorech či činnostech. Dále je důležitá též stabilita systému - „přes všechny změny jsme to stále my“. V této rodině jsou jasně vymezeny role a mezigenerační hranice. Komunikace je jasná bez zamlžování, zákazů a vysvětlování. Je to prostředí potřebné pro harmonický vývoj dítěte.

3.2 Rodina a hledisko dítěte

O rodině bude jinak mluvit dospělý a jinak dítě. Pro někoho je velice důležité, aby rodina byla formálně uzavřena sňatkem, někdo zaujímá neutrální postoj, ale v dnešní době je i velký počet těch, kteří spíše preferují život v rodině „bez papíru“. Ale jak je to s dětmi? Záleží jim na tom, zda rodiče žijí v manželství nebo v nesezdaném soužití? Pravděpodobně je pro ně nejdůležitější, jak rodina funguje.

Podle Dunovského (1999) hledisko dítěte zůstává povětšinou stranou. Ve statistikách jsou děti zpravidla „neviditelné“. Uvádí, že z pohledu dítěte ztrácejí na významu dimenze rodičovství, které jsou však rozhodující pro dospělé a pro společnost. Patří sem dimenze: biologická (rodičem je ten, kdo dítě počal a porodil) a právní (rodičem jen ten, komu byla určena rodičovská práva a povinnosti). Upozorňuje, že pro dítě je naopak rozhodující dimenze psychosociální, tzn. rodičem je ten, kdo se k němu jako matka či otec chová.

Stejný názor definuje také Matějček (1994). Snaží se odpovědět na otázku „*Co je rodina?*“ z pohledu dítěte samotného. Uvádí, že se ho musíme ptát oklikou, tj. psychologickými zkouškami, testy a psychologickým rozbořením jeho vlastních spontánních nebo navozených projevů. A co z pozorování vyplývá? Předně základní poznatek, že pro dítě nejsou příliš důležité vnější znaky rodiny. Rodinou je pro dítě situace, kdy se o ně stará jedna nebo více osob. Není důležité, zda jsou vzájemné svazky jedněch s druhými zákonem potvrzeny či nepotvrzeny, kdy děti jsou takzvané vlastní či nevlastní. Druhý poznatek ukazuje, že pokud se má dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, přijímajícím. To je pro dítě nejdůležitější. A takovým životním prostředím by pro dítě měla být rodina. Tyto dva základní poznatky

můžeme shrnout do jedné stručné poučky: „*Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.*“ A co pro nás podle Matějčka (1994) znamená slovo „domov“? Je to místo, kde jsou „naši“ – ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Jsme tam přijímáni takoví, jací jsme, nemusíme se přetvařovat, nic předstírat. Z vědomí, že jsme přijímáni, pak plyne pocit jistoty a bezpečí. Domov je přístav, kam se můžeme vrátet. Místo uklidnění a odpočinku, které si zaslouží nejvyšší úctu a ochranu.

3.3 Význam rodiny pro dítě

Pro dospělého i pro dítě má rodina nezastupitelný význam, je nenahraditelná. Pro dítě je nejdůležitější, aby plnila své základní funkce, a aby byly uspokojovány jeho základní potřeby. Z rodiny dítě přebírá hodnoty, ze kterých bude později i samo vycházet. Možná i zaujme postoj, v jakém rodinném uspořádání jednou sám bude.

Kraus (2008) uvádí, že přestože rodina v historickém vývoji prošla mnoha peripetemi, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, je nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho ovlivňovat.

Lovasová (2005, s. 6) také klade důraz na nezastupitelný význam rodiny. Má rozhodující vliv na rozvoj osobnosti dítěte v oblasti tělesné, duševní, ale i sociální. Popisuje, že dítě si vytváří svůj vlastní vnitřní obraz světa odpovídající tomu, jak mu rodiče předkládají realitu a jak jej do této reality uvádějí. „*Rodina je mikrosvět, vzorová společnost, ve které si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, především v interpersonálních vztazích.*“

Stejný názor na význam rodiny má také Dunovský (1999). Podle jeho slov se v rodině uskutečňuje společenská adaptace dítěte a jeho začleňování do společnosti. Rodina určuje sociální status dítěte, má rozhodující vliv na sociální prestiž a sociální sebeuvědomění. Díky ní si dítě také uvědomuje své místo a svou roli ve společnosti.

Z rodiny, sociálních vztahů v ní a způsobem výchovy pak bude vycházet, až si založí svou vlastní rodinu.

Dle Lovasové (2005), aby se dítě po všech stránkách optimálně vyvíjelo, musí být rodina schopna uspokojit jeho základní potřeby. Pro zjednodušení je lze rozdělit do čtyř skupin. Základem jsou potřeby biologické, vrcholem jsou potřeby vývojové.

- Biologické – zahrnují řádnou výživu, teplo, čistotu, atd. Jakmile jsou uspokojeny tyto potřeby, přicházejí na řadu potřeby psychické.
- Psychické – dostatek podnětů, jistota, vědomí vlastní identity, potřeba otevřené budoucnosti. S těmito potřebami úzce souvisí potřeby sociální.
- Sociální – potřeba lásky a bezpečí, potřeba akceptace dítěte takového, jaké je. Někdy se tyto dvě kategorie slučují a označují se jako potřeby psychosociální.
- Vývojové – musí být uspokojeny potřeby předešlé. Zahrnují motivaci a činnosti, kterými se jedinec sám rozvíjí.

Matějček (1994) se pokusil vyjmenovat pět základních psychických potřeb dítěte, které by se měly v rodinném životě přirozeným způsobem uspokojit.

- Potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí – aby centrální nervový systém dítěte mohl vydávat patřičný výkon, musí být svým způsobem „bombardován“ podněty z okolí.
- Potřeba „smysluplného světa“ – aby se z podnětů staly poznatky a zkušenosti, musí v nich být nějaký řád a smysl. To je základ veškerého učení.
- Potřeba životní jistoty – nejdůležitější jsou citové vztahy k lidem, kteří jsou kolem a kteří k nám patří. Teprve s jistotou v zádech se dítě vydává za poznáním světa.
- Potřeba vlastní společenské hodnoty – potřeba být uznáván a oceňován, prostě přijímán.
- Potřeba „otevřené budoucnosti“ – životní perspektivy. Uspokojení této potřeby nám umožňuje žít v čase. Od minulosti do budoucnosti, na něco se těšit, o něco se snažit.

4 Nesezdané soužití versus manželství

4.1 Manželství

Podle Maříkové, Petruska a Vodákové (1996) je manželství společensky uznaný, legalizovaný sexuální vztah mezi dvěma nebo více partnery opačného pohlaví. Je základem rodiny. Legalizace manželství se provádí většinou sňatkem. Předcházejí mu (ne nutně) určité rituály – námluvy, zasnoubení. Sňatek dodává manželství společenskou vážnost a zároveň naznačuje jeho budoucí společenské i ekonomické postavení. Manželé se stávají nepokrevními příbuznými a každý z nich získává další příbuzné, kteří patřili původně partnerovi. Podobnou definici můžeme najít i u Giddense (2013).

Jak uvádí Kuchařová et al. (2003), faktorovou analýzou z pramenu Rodina 2001 byly zjištěny tři typy postojů k rodině: 1. preference neformálních svazků, 2. preference rodiny spíše v tradičním pojetí a 3. preference individuální nezávislosti, tj. individualistický pohled na rodinné (partnerské) soužití.

Ad 1) Lidé, kteří preferují neformální svazky, nepovažují rodinu za nenahraditelnou. Jsou nakloněni rodičovství, ale spíše uznávají možnost vychovávat děti pouze jedním z rodičů. Sňatek nepovažují za důležitou podmínku, v partnerském soužití není nutná formální legalizace.

Ad 2) Lidé preferující tradiční pojetí manželství jsou nakloněni formální legalizaci soužití partnerů sňatkem. Přednosti vidí z hlediska výchovné i materiálně a právně zabezpečovací funkce. Manželství pro ně není omezující faktor. Nezdůrazňují nutnost výchovy oběma rodiči.

Ad 3) Pro lidi preferující individuální nezávislost je manželství omezující faktor osobní svobody. Částečně uznávají jeho funkce – zabezpečení finanční a právní. Není pro ně důležitá legalizace partnerského soužití, toto soužití nevyhledávají ani nezavrhují, vždy musí mít jistou míru osobní nezávislosti.

4.2 Motivace k uzavření manželství

„Jako nejdůležitější důvody pro uzavření sňatku uváděli respondenti lásku a touhu po bezpečném zázemí (emocionální motivy) a snahu, aby se děti narodily v manželství (motiv spíše praktický. Tyto tři důvody představují obecnější motivaci, na níž se shodnou muži i ženy.“ (Hamplová, 2000, s. 75)

Přestože se v České republice zvyšuje tolerance k nesezdanému soužití a oslabuje se spojení manželství a rodičovství, většina české populace však přikládá manželství poměrně velký význam. Považuje ho za instituci, ve které se mají vychovávat děti. Podle dat ISSP 2002 si téměř tři pětiny respondentů myslí, že lidé, kteří plánují mít dítě, by měli vstoupit do manželství (Chaloupková a Šalamounová, 2004).

Stejně tak podle Hamplové (2000) zůstává manželství pro mladé lidi stále nejrozšířenější a nejpreferovanější variantou partnerského života. Klade si však otázku, jaký obsah mladí lidé manželství přikládají a co od něj očekávají. Ukázalo se, že lidé přistupují k manželství ze dvou hledisek: praktického a emocionálního. Manželství z praktického hlediska poskytuje finanční jistotu a právní záruky majetkových vztahů. Podstatnou úlohou je zabezpečit děti a poskytnout jim zdárný vývoj. Emocionální hledisko naplňuje citové potřeby člověka. Tyto dva přístupy nejsou nijak překvapivé. Dá se předpokládat, že mladí lidé při vstupu do manželství zvažují jeho citovou i praktickou stránku. Z výzkumů je patrné, že praktické hledisko hraje roli pro menší část mladých lidí, emocionální naopak pro větší.

Význam manželství z finančního a ekonomického hlediska však zůstává stále důležitý. Více než třetina respondentů označila finanční jistotu a právní záruky majetkových vztahů za hlavní výhodu manželství. Jak se dalo předpokládat, ženy považují finanční jistotu za důležitější než muži. Je to způsobeno nižšími pracovními příjmy, ale také tím, že jsou v době péče o malé děti na svých partnerech závislé. Ukázalo se však, že ji nepovažují za hlavní výhodu manželství. Pohled na finanční jistoty také souvisel se vzděláním. Vysokoškolačky kladly na finanční výhody manželství výrazně nižší důraz než méně vzdělané ženy. Zdá se, že dívky navštěvující učiliště jsou méně romantické a více pragmatické než studentky středních a vysokých škol. Jen 80 %

učnic označilo silný citový vztah a lásku jako důležitý důvod k uzavření sňatku, ale u středoškolaček a vysokoškolaček to bylo 95 % (Hamplová, 2000).

Tab. 2: Výroky hodnotící manželství

Výrok		Ano		Ne	
		určitě	spíše	spíše	určitě
Obecně vzato jsou ženatí muži a vdané ženy spokojenější než svobodní	M	7	41	40	12
	Ž	10	39	39	12
Hlavní výhodou manželství je finanční jistota	M	7	29	43	21
	Ž	13	30	42	15
Hlavním důvodem uzavírání sňatků je mít děti	M	11	46	30	13
	Ž	11	45	30	14
Špatné manželství je lepší než žádné	M	3	3	20	74
	Ž	2	4	20	74
Manželství vždy omezuje osobní svobodu muže a ženy	M	15	41	36	8
	Ž	11	38	38	13
Člověk může být šťastný i bez partnera a bez dětí	M	16	41	33	10
	Ž	12	34	40	14
Pokud muž a žena neplánují dítě, je zbytečné uzavírat manželství	M	10	20	48	22
	Ž	6	17	50	27
Hlavní výhodou manželství jsou právní záruky majetkových vztahů	M	5	24	47	24
	Ž	5	27	44	24

Zdroj: Hamplová (2000, s. 71)

4.3 Motivace pro život v nesezdaném soužití

Podle Sullerotové (1998) v osmdesátých letech tento nový fenomén není kopií dřívějšího manželství, ale jde o zcela nový jev. Lidé hledali různé uspořádání svého milostného života mimo jakoukoliv instituci. Tyto různé způsoby soužití měly společné rysy, které podle mého názoru, přetrvávají i do současné doby. Je to odmítání založit manželskou dvojici a spříznit obě rodiny, odmítání ekonomické solidarity mezi partnery a jakéhokoliv dlouhodobého závazku. Dalším rysem je zjevná potřeba volnosti, autonomie jednotlivce, hlavně u žen, které pracují a chtějí setrvat u svého povolání, ponechat si vlastní jméno, bankovní konto, často i vlastní byt a svobodnou volbu například v otázce pořídit si dítě, i když muž žádné nechce.

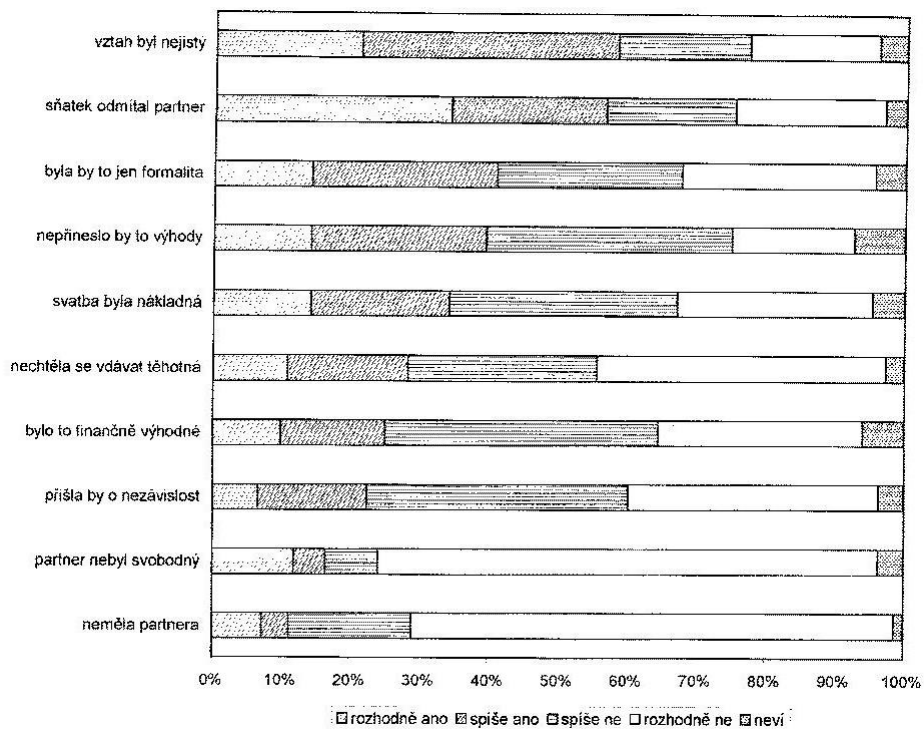
Dle Hamplové (2000) se často poukazuje na fakt, že k poklesu sňatečnosti dochází proto, že mladí lidé dávají přednost životu, který neomezí jejich osobní svobodu a individuální rozvoj.

Stejný názor má také de Singly (1999). Podle něj lidé požadují osobní autonomii. Odmítají se „*obléknout do šatů střížených již dříve na někoho jiného*“ – do role manžela a manželky. Chtějí se stát sami tvůrci a zůstat sami sebou i ve svém rodinném životě, proto ukazují na snížení významu závislosti člověka na institucích a dalších osobách. Manželství je chápáno jako uzavření se do předem určených rolí. Nesezdané soužití je naopak oceňováno, protože představuje méně rigidní formu soužití, která vyhovuje individuálním požadavkům. Je to zejména v případě, kdy jsou partneři spolu méně šťastni, a tak se nedomnívají, že by spolu měli zůstat jen z důvodu nějakého vnějšího požadavku, instituce či morálního nebo společenského principu.

Jak uvádí Bologne (1997) důvodem pokroku volného svazku je hlavně hluboká proměna lidského smýšlení, životního rytmu a životních koncepcí. Ve společnosti žijící v rychlém tempu lidé váhají s plány do daleké budoucnosti. Chtějí žít přítomností a nechtějí se starat o budoucnost.

Ve výzkumném šetření Sociální a ekonomické podmínky mateřství (dále jen SEPM 2006) byla ženám, které nevstoupily do manželství před narozením prvního potomka, předložena sada deseti výroků. Měly posoudit důvody, proč do manželství nevstoupily. Osamělé matky uváděly důvod, že si nebyly jisté budoucností vztahu s otcem dítěte, partner sňatek odmítal, byl ženatý nebo dokonce vztah skončil již před narozením dítěte. Vysokoškolačky nejsilněji souhlasily s výrokem, že manželství je zbytečná formalita. Rovněž často uváděly, že manželství nepřináší žádné výhody a obávaly se ztráty svojí nezávislosti. Každá čtvrtá dotázaná připustila, že je pro ni finančně výhodnější zůstat neprovdaná. Třetina neprovdaných žen uvedla důvody, že se nechtěly vdávat těhotné a protože svatba by byla moc nákladná (Chaloupková, 2007).

Graf 2: Neprovdané matky: důvody, proč neuzavřely manželství

Zdroj: Chaloupková (2007, s. 62)

Vítečková (2010) popisuje důvody nesezdaného soužití, které byly zjištěny z kvalitativního výzkumu navazujícího na předchozí výzkumy, převážně na šetření SEPM 2006. Na rozdíl od výzkumu SEPM 2006, který se zaměřoval pouze na ženy, v tomto kvalitativním výzkumu byly dotazovány jak ženy, tak i muži. Nejfrekventovanějším důvodem je názor, že „manželství je formalita“. Mezi další důvody patří „vliv okolí“, „obava ze změny“ a „situační bariéra“. Obava ze změny je charakteristická hlavně pro ty, kteří již manželstvím prošli. Situační bariéry uspořádání svatby (nákladná svatba, svatba jako nákladná investice) jsou typickým důvodem pro mladé svobodné páry. „Finanční výhody – účelové nesezdané soužití“ uvedl pouze jeden nesezdaný pár. Nesezdaní nepovažují manželství nutné k výchově dítěte. Připouštějí však určité problémy, kterým může být dítě vystavováno, ale nepovažují to za zásadní důvod, aby uzavřeli sňatek. Z rozhovorů vyplývá, že téměř všichni o manželství v budoucnu uvažují. Příčinou je právní a sociální systém. Dle Vítečkové (2010) je možné, že pokud by došlo ke změně právních a sociálních podmínek pro nesezdané páry, byla by potom kohabitace častější a pravděpodobně dlouhodobější.

Podle Giddense (2013), stejně tak Vítečkové (2011), to spíše samo vyplyne ze situace, než aby to bylo naplánováno. Mladí lidé, kteří už mají sexuální vztah, spolu tráví stále více času a jeden z nich se svého odděleného bydlení vzdá. Prakticky vždy počítají s tím, že jednou do manželství vstoupí, nikoli však nezbytně se současným partnerem.

4.4 Nesezdané soužití versus manželství z hlediska stability

Jak je uvedeno výše, hlavním rozdílem je v nesezdaném soužití absence důležitého rituálu, a tím je svatba. Jde o obřad přechodu. Tímto dnem vzniká nepokrevní příbuzenství mezi partnery a jejich rodinami. Má pro zúčastněné četné právní důsledky a dochází k uvědomění si přechodu od dospívání k dospělosti (Jandourek, 2001). Stejným způsobem uvažoval i Bologne (1995, s. 309): *„Ve společnosti, která přišla o všechny iniciační rituály, je svatba jediný způsob, jak změnit postavení, zbavit se staré kůže, navždy se rozejít s minulostí.“* Uvádí, že tento veřejný obřad si u mladých lidí zachovává svoji přitažlivost.

Z hlediska stability, dle Rabušice (2001), u obou typů nebyl zjištěn výrazný rozdíl. Ve stejné míře dochází k rozvodovosti manželství a „rozpadovosti“ nesezdaného soužití. Jako významný rozdíl však uvádí ukončení svazku. Manželství zanikne rozvodem, který je právně ošetřen a zákon určuje majetkové vyrovnání s jasně formulovanými nařízeními. Při rozpadu nesezdaného soužití nejsou taková pravidla vytvořena. Může se stát, že slabší partner dojde větší újmy, než by tomu bylo v případě manželství a rozvodu. V době vzniku tohoto jevu považovaly první švédské páry nesezdané soužití za alternativu „přežilé“ instituce manželské. Partneři v nesezdaném soužití si sice uvědomovali menší jistotu, kterou by měli ve svazku manželském, ale na druhé straně však zdůrazňovali, že tato nejistota je nutí chovat se k sobě stále velmi ohleduplně a odpovědně.

De Singly (1999) upozorňuje na křehkost manželského svazku. Uvádí, že přibližně jedna třetina párů sezdaných v osmdesátých letech se rozvedla, stoupla nestabilita manželství, ale nevedlo to k radikálnímu zlomu. Většina sezdaných párů však zůstává stabilní. Za nejdůležitější změnu považuje pokles hodnoty dlouholetého

manželství. Nesezdaní partneři si nemyslí, že manželství „chrání citové pouto“ a že je důkazem opravdové lásky. Jsou přesvědčeni, že trvání páru je v případě, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával.

Dle Giddense (2013) je dnes nesezdané soužití stále běžnější, přesto výzkumy ukazují, že manželství je přece jen stabilnější. Uvádí, že u nemanželských dvojic žijících spolu je pravděpodobnost, že se rozejdou, tři- až čtyřikrát vyšší než u manželských.

Sullerotová (1998) uvádí, že volně spolu žijící partneři se rychleji rozcházejí než manželé. V průzkumech sami nesezdaní odpovídali, že si tento způsob života zvolili pro „jednodušší rozchod“. Již v roce 1984 je možné ve Švédsku srovnat vývoj nesezdaných i sezdaných párů. Ukázalo se, že sklon ženit se a vdávat silně slábne, ale sklon rozcházet se sílí.

Jak uvádí Šmolka (2004), manželství samo o sobě není zárukou větší harmonie než nesezdané soužití. Může však být pojistkou příliš ukvapených konců. Popisuje tzv. „rozvodovou bariéru“. Pokud je v partnerství její úplná absence, pak může docházet k rozchodům až příliš neuváženým, kdy stačí opravdu málo (např. hádka).

II. Praktická část

5 Cíl práce a výzkumné otázky

5.1 Cíl práce

Prvním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaké dopady má nesezdané soužití na dítě z pohledu učitelek mateřských škol. Především zjistit, jestli děti předškolního věku vůbec vnímají, že jejich rodiče jsou sezdaní či nesezdaní, jestli jsou odlišnosti (rozdíly) mezi těmito dětmi v chování, při hře, při činnostech, v diskuzích.

Další otázky byly zaměřeny na to, jak kohabitaci vnímají učitelky, zda si všímají, jestli jsou rodiče dětí formálně sezdaní či nikoliv, působí jim samotným nesezdané soužití nějaké nepříjemnosti a jejich zkušenosti, nebo došlo-li k nárůstu těchto soužití během jejich praxe.

Druhým významným cílem bylo zjistit od samotných dětí, jestli vědí, co to je svatba, jak taková svatba vypadá, zda jejich rodiče svatbu měli a co se poté stane (např. s příjmením matky).

5.2 Výzkumné otázky

1. Jak vnímají dopad nesezdaného soužití na dítě učitelky mateřských škol?

Zda a jak se na dítěti v mateřské škole projevuje nesezdané soužití?

2. Jak vnímají téma svatby, příjmení po sňatku děti z nesezdaných i sezdaných rodin?

5.3 Objekt výzkumu

1. Učitelky mateřských škol

2. Děti ve smíšených třídách mateřských škol

6 Metodika

6.1 Kvalitativní výzkum

Vzhledem k tomu, že bylo cílem bakalářské práce zjištění dopadu nesezdaného soužití na dítě z pohledu učitelek mateřských škol, bylo zvoleno kvalitativní výzkumné šetření.

Dle Průchy, Walterové a Mareše (1995, s. 107) je „*kvalitativní výzkum druh pedagogického výzkumu, rozvíjený od 60. let. Hlavní znaky: zdrojem dat jsou přirozená prostředí (např. školní třída); důraz je kladen na výklad zkoumaných jevů očima samotných aktérů; produktem je detailní popis často jednotlivých případů.*“

Jak uvádí Gavora (2000), hlavním rysem kvalitativního výzkumu je dlouhodobost, intenzivnost a podrobný zápis. Pozorovatel zaznamenává vše, co se odehraje, přičemž může přitom zhotovovat audiofonní nebo obrazové záznamy, které potom analyzuje. Výběr zkoumaných osob (participantů) je záměrný, aby vybrané osoby byly vhodné, měly potřebné vědomosti a zkušenosti. Naopak pro kvantitativní výzkum je typický náhodný výběr.

Stejně tak podle Skutila (2011) je výběr osob záměrný, vždy odpovídá cíli výzkumu. Dále je postupný, tj. rozhodnutí o osobách se obvykle neuskuteční najednou, na začátku výzkumu, ale postupně během šetření. V neposlední řadě je postavený na ochotě participantů účastnit se výzkumu.

6.1.1 Rozhovor

V tomto výzkumném šetření byla použita metoda rozhovoru. Seznam otázek byl předem připravený, ale občas bylo třeba otázku upřesnit, proto byl zvolen rozhovor polostrukturovaný.

Chráška (2007) uvádí, že při rozhovoru dochází ke shromažďování dat o pedagogické realitě prostřednictvím verbální komunikace výzkumného pracovníka a respondenta. Velkou výhodou je navázání osobního kontaktu, který umožňuje hlubší

proniknutí do motivů a postojů respondentů. Za nejdůležitější pravidla pro realizaci považuje:

- Rozhovor by měl vždy probíhat za vhodné situace, v přirozeném prostředí a v dostatečném časovém prostoru.
- Rozhovor je dobré začínat nejjobecnějšími otázkami uvádějícími respondenta do problematiky.
- Důležité je vytvářet podmínky pro náležité navázání kontaktu s respondentem a motivovat ho ke spolupráci. Tazatel by měl být taktí a nevtíravý, projevovat přiměřený zájem o výpovědi. Vliv na výsledky má i úprava zevnějšku tazatele a jeho chování během rozhovoru a řada dalších osobnostních charakteristik.
- Přesný záznam průběhu rozhovoru má také velký význam. Můžeme provádět písemný záznam přímo během rozhovoru, nebo až po jeho ukončení. Z psychologického hlediska (obtížnější navazování kontaktu) vyhovuje lépe zaznamenávání odpovědí až po skončení rozhovoru, zvyšuje se tím však riziko zkreslení výsledků vlivem zapomínání. Nejvhodnější je použít technické prostředky.

Skutil (2011) a stejně tak i Chráska (2007) popisují tři typy rozhovoru – strukturovaný, polostrukturovaný nebo nestrukturovaný. Při strukturovaném rozhovoru se používají předem připravené otázky a alternativy odpovědí, pořadí jednotlivých otázek se nemění, je to takový dotazník podaný ústní formou. Polostrukturovaný je kombinací strukturovaného a nestrukturovaného rozhovoru. Je pravděpodobně nejrozšířenějším typem rozhovoru. Tazatel pokládá předem připravené otázky, avšak reaguje na podněty, které přicházejí od respondenta. Nestrukturovaný (volný) se podobá běžnému rozhovoru, důraz je kladen na přirozenost hovoru. Jedná se o dialog vedený nad určitým tématem, kdy výzkumník usměrňuje směr rozhovoru. Důležitá je zkušenost a pohotovost výzkumníka. Nevýhodou je obtížné vyhodnocení.

6.2 Charakteristika výzkumného souboru

Pro potřeby této práce byly zvoleny dva výzkumné soubory. První z nich tvoří učitelky mateřských škol. Druhým souborem jsou děti mateřských škol, jejichž rodiče jsou sezdáni i nesezdáni.

Původním záměrem bylo provést jen rozhovory s učitelkami mateřských škol a zjistit, jak ony vnímají dopady nesezdaného soužití na děti. Jelikož učitelky měly podobné odpovědi a v mateřské škole, kde bylo realizováno výzkumné šetření, byla svatba aktuálním tématem, rozhodla jsem se prověřit si jejich slova od dětí samotných, a udělat skupinový rozhovor na toto téma.

První výzkumný vzorek zahrnuje osm učitelek mateřských škol. Z důvodu zachování anonymity byla všechna jejich jména změněna. Byly voleny tak, abych dosáhla co nejširší škály typů. Snažila jsem se, aby jejich věk, délka praxe a jejich působení byly různorodé. Věkové rozmezí je od 26 – 51 let, délka praxe od 2 – 31 let a jejich působení v mateřských školách ve městě i na vesnici. Počet rozhovorů byl stanoven metodou saturace. Když další odpovědi nepřinášely nové informace, jen docházelo k utvrzování, byly rozhovory s učitelkami ukončeny.

Druhý soubor tvoří děti (chlapci i děvčata) z věkově smíšených tříd mateřské školy. Stejně tak u nich byla všechna jména z důvodu zachování anonymity změněna. Jedná se tedy o informace 25 dětí. Z jedné třídy je osloveno 14 dětí a z druhé 11 dětí, jejichž rodiče jsou jak sezdáni, tak i nesezdáni. Zajímavé je, že v těchto třídách (i v této obci) je mnoho rodičů nesezdaných. Kolegyně neformálně odhadují, že je to tak půl na půl. Podle evidenčních listů je však více sezdaných rodičů. Věkové rozmezí dětí je od 2,5 do 6,5 roku.

Tab. 4: Shrnutí věku a počtu dětí

Věk	Chlapci	Děvčata
2,5 – 3,5	1 + 1	1 + 1
3,5 – 4,5	2 + 1	1 + 1
4,5 – 5,5	2 + 1	3 + 2
5,5 – 6,5	1 + 3	3 + 1

Tab. 3: Shrnutí věku, délky a místa působení učitelek MŠ

	Věk	Délka praxe jako učitelka v MŠ	Město X vesnice
Soňa	51	31	Vesnice
Veronika	26	4	Vesnice
Simona	45	13	Vesnice
Eva	39	3 + 3 jako asistentka pedagoga	Město
Vendula	45	17	Město
Lenka	34	2	Město
Pavλίna	44	12	město i vesnice
Jana	38	15	Vesnice

6.3 Průběh rozhovoru

Jednotlivé rozhovory byly uskutečněny v období od ledna do března roku 2014, přičemž zvolenou technikou byl polostrukturovaný rozhovor (viz příloha č. 1). Volba prostředí, ve kterém rozhovory proběhly, byla ponechána respondentům. Ve většině případů to bylo prostředí mateřské školy, v jednom případě šlo o domácnost respondenta a v jednom případě o mou domácnost.

Na začátku rozhovoru byly učitelky seznámeny s cílem výzkumného šetření a požádány o záznam rozhovoru na diktafon. Poté jsem začala s pokládáním otázek. Následně byly rozhovory přepsány (ukázka viz příloha č. 2) a analyzovány (kódovány).

Skutil (2011) uvádí, že kódování je jádrem analytické práce. Tento proces začíná označováním datových segmentů symbolem, kódem vztahující se k výzkumnému cíli. Následuje řazení konceptů do tříd (kategorizování) a v podobě proměnných uspořádávání do základů nové teorie nebo příběhu. První fáze kódování je velice důležitá, neboť je základem pro další práci s daty. Text je systematicky pročítán, jsou porovnávány jednotlivé úseky (segmenty) a kladeny otázky např. „O co tu jde?“, „Co to znamená?“, které pomohou opatřit kódem vyčleněné (segmentované) jednotky.

Při rozhovorech s učitelkami mateřských škol jsem se ve většině případech setkávala s odpovědí, že nevidí rozdíly při činnostech, při hře mezi dětmi rodičů sezdaných a nesezdaných. V podstatě z odpovědí vyplynulo, že děti předškolního věku tuto problematiku vůbec nevnímají. Na tomto základě jsem se rozhodla, že uskutečním skupinový rozhovor s dětmi ve smíšené třídě. Chráska (2007) uvádí, že rozhovor můžeme dělit podle počtu zúčastněných osob na individuální a skupinový. Skupinový rozhovor by měl probíhat ve skupině 6 – 10 členů, důležité je být v přirozeném prostředí (např. třída, hřiště). Určitou výhodou je okamžitá kontrola odpovědí jednotlivců, jelikož ostatní účastníci rozhovoru zpravidla opravují chyby, kterých se vyprávějící dopustil. Jako nevýhodu lze považovat nestejnou intenzitu účasti dotazovaných osob. Ta je způsobená různou mírou aktivity či agresivity účastníků (názory aktivních a agresivních převládají) a také různou úrovní vědomostí a orientovaností osob, které se rozhovoru účastní.

K provedení skupinového rozhovoru mi také napomohla aktuálnost tohoto tématu ve třídě. Zuzanka (pozn. - jména změněna z důvodu zachování anonymity), jejíž rodiče nejsou sezdaní a přitom spolu mají tři děti, nám vyprávěla, že si byla vybírat šaty na svatbu příbuzné. O této svatbě a šatech často s oblibou mluvila. Neváhala jsem a v době před poledním odpočinkem, kdy děti už ležely na lehátkách, jsem toto téma otevřela. Nejdříve byly děti v odpovědích zdrženlivější, ale v průběhu se rozpovídaly (hlavně děvčata). Druhý skupinový rozhovor jsem uskutečnila o dva týdny déle v druhé třídě.

7 Výsledky

7.1 Výsledky na základě rozhovorů s učitelkami MŠ

Jak jsem již psala v předchozí části, tématem bakalářské práce je dopad nesezdaného soužití na děti z pohledu učitelek mateřských škol. Účelem práce je hlubší poznání, jak a zda vůbec děti předškolního věku vnímají rodinné uspořádání, jestli pochází z rodiny sezdáných či nesezdaných rodičů. Obsahem této kapitoly jsou tedy zjištění, která vyplynula z rozhovorů s učitelkami mateřských škol.

7.1.1 Nárůst nesezdaného soužití

Všechny učitelky se shodly, že si všímají faktu (informace), zda rodiče dětí byli sezdáni, nebo žijí v nesezdaném soužití. Zdůvodnily to tím, aby rodiče oslovovaly správným příjmením a nedocházelo tak k nepříjemným situacím. Jedna učitelka uvedla, že většinou jsou děti pojmenovány po otci a odlišné příjmení má matka, ale setkala se i s opačným případem: „...ano, určitě si všímám. Většina rodičů žije v manželství, ale ve třídě mám i děti z rozvedených rodin, kdy matka už se podruhé vdala, tudíž má jiné příjmení. Nebo rodiče, co spolu žijí na „psí knížku“ – i tady jsou příjmení různá, proto koukám, jak to s těmi a těmi rodiči je... dokonce jsem měla holčičku, jejíž rodiče spolu žili, nebyli sezdáni a holčička měla příjmení maminky.“ (Lenka, 34 let, délka praxe 2 roky)

Z rozhovorů je patrné, že během posledních let došlo k nárůstu párů žijících v nesezdaném soužití. Toto tvrzení je možné doložit následující citací: „Ano, určitě si všímám, jestli rodiče dětí jsou sezdáni či nikoliv. V mateřské škole jsem už přes 30 let a myslím si, že se dříve vůbec nevyskytovalo, později také bylo, ale spíš všichni byli v manželství. Až během několika posledních let došlo k nárůstu, tady ve školce teda k ohromnému.“ (Soňa, 51 let, délka praxe 31 let)

7.1.2 Typologie nesezdaných soužití

Učitelky mateřských škol se shodly, že během docházky dítěte do mateřské školy nesezdaní rodiče zůstali, zůstávají i nadále nesezdaní. Z toho je možné usuzovat, že v tomto období u nesezdaných nedochází příliš k uzavírání sňatku. Dokazuje nám to následující citace, není však možné říci, jaký bude vývoj těchto párů do budoucna: „*No, troufám si říct, že spíše zůstávají nesezdáni. Aspoň co jsou děti ve školce, tak se neberou. Vemte si Dvořákovi (pozn. - jména změněna z důvodu zachování anonymity), ty už mají tři děti a stále se nevzali, nebo Terezky rodiče, čekají už druhé dítě a furt nic. Tady i u Klárky. Mamka si nevzala ani jejího tátu, pak se rozešli. Teď už má s jiným partnerem další dítě a taky se doted' nevzali a myslím, že to ani neplánují. A to můžu říkat další a další děti.*“ (Simona, 45 let, délka praxe 13 let)

7.1.3 Nižší X vyšší vzdělání

Respondentkám byla také položena otázka, zda v nesezdaném soužití žijí spíše lidé s nižším nebo s vyšším vzděláním. Z většiny odpovědí učitelek mateřských škol vyplynulo, že je kohabitace spíše rozšířena u osob se základním nebo středním vzděláním. Jen dvě učitelky uvedly, že vzdělání vůbec nemá vliv na rozhodnutí žít v manželství nebo v nesezdaném soužití: „*Se vzděláním to nemá vůbec nic společného. Pokud si dobře vybavuji, tak mezi nesezdanými rodiči byli lidé se základním, tak středním i vysokoškolským vzděláním.*“ (Eva, 39 let, praxe 3 roky jako učitelka MŠ + 3 roky jako asistentka pedagoga)

Zajímavý byl postoj i druhé z učitelek, která odpověděla, že setrvání v nesezdaném soužití je spojeno s hodnotami pocházejícími z rodiny: „*....řekla bych, že vzdělání na toto vliv nemá.... Spíš je to spojeno s preferencí manželství jako hodnotou, pocházející z jejich původní rodiny....*“ (Pavčina, 44 let, délka praxe 12 let)

7.1.4 Názor učitelek mateřských škol na nesezdané soužití

Z rozhovorů vyplývá, že ani jedna dotázaná učitelka nesezdané soužití neodsuzuje. Všechny učitelky uvádějí, že rozhodnutí žít v nesezdaném soužití je záležitostí pouze těch dvou lidí, kterých se to bezprostředně týká: *„V devadesátých letech to bylo nemyslitelné, obzvláště v případě těhotenství. Dnes je to běžná věc. Někdo chce mít svatbu velikou, někdo malou, někdo ji nepokládá za důležitou vůbec. Je to ale každého věc.“* (Jana, 38 let, délka praxe 15 let)

Dotázané učitelky nesezdané soužití neodsuzují, přesto jsou všechny (kromě jedné), vdané, tudíž zastávají spíše tradiční vzorce rodinného uspořádání: *„Já sama jsem z generace, kdy jsme se brali....a i já se přikláním k tradičnímu vzorci rodiny – tedy sezdanému soužití, ale neodsuzuji ani nesezdané. Jen nevidím žádné kladné důvody k tomu, proč se nesezdat. Třeba i vzhledem k budoucnosti, například při úmrtí partnera.....“* (Vendula, 45 let, délka praxe 17 let)

Zajímavý je postoj jedné z mladších učitelek, která si nemůže pamatovat dobu, kdy byl sňatek nutností, lidé se brali v mladém věku a kohabítace se nevyskytovala. Přestože tato učitelka nebyla v době sňatku těhotná, vdávala se v poměrně velmi brzy (v 19. letech), což je v dnešní době skoro až vzácností. Tato učitelka nesezdané soužití neodsuzuje, dokonce připouští, že mnohdy může fungovat lépe než soužití sezdané, ale také nevidí důvod se nevízt, když dojde k narození dětí: *„Nesezdané soužití neodsuzuji. Mám jedny známé, kteří jsou spolu nesezdáni už snad dvacet let a vypadají, že jim to tak vyhovuje, snad lépe než v manželství. Děti spolu nemají. On byl ale předtím ženatý, měl dokonce děti dvě, pak se s manželkou rozvedli a ty děti ani nevídá. Ještě mám kamarádku, ta taky žije v nesezdaném soužití a má v tomto vztahu tříletou holčičku. Taky to vypadá, že jim to skvěle funguje. Já se ale přikláním k tomu, když spolu dva mají dítě, proč se nevízt....“* (Veronika, 26 let, délka praxe 4 roky)

Jedna z dotazovaných učitelek je vdova a v současné době žije v nesezdaném soužití. Uvádí, že pokud se do vztahu narodí děti, je to důvod ke sňatku. Jiným případem jsou ti, co jsou rozvedení, ovdovělí nebo mají děti z předchozího sňatku. Potom se jedná o jinou situaci. Pokud jsou to děti vlastní, měli by se rodiče vzít, pokud se jedná o děti nevlastní, z předchozích vztahů, potom je to na zvážení těch dvou: „

.....já si myslím, že je rozdíl, jestli jsou v nesezdaném soužití rodiče vlastní, anebo nevlastní, kdy už mají dítě z předchozích vztahů. To může být i důvod, proč se nevzali. V prvním případě, když jsou vlastní, tak tomu nerozumím, proč se nevzali. Možná se bojí rozvodu, který je všude kolem, ale tento strach je podle mě špatný. Já sama jsem ten druhý případ. Jsem vdova a žiju už 16 let v nesezdaném manželství, které je však stále v plánu..... A proč jsme se doteď nevzali? No, prostě máme s Františkem pořád dost času. Mluvíme o tom, ale zase odkládáme, jsme oba stejní, nemůžeme se rozhoupat....“ (Pavčina, 44 let, 12 let praxe)

Nelze však pominout postoj jedné z učitelek, která nepovažuje za důležité, jestli jsou rodiče dítěte sezdáni či nikoliv. Důležitost příkládá tomu, jak je dítě přijímáno a v jakém prostředí je vychováváno. Lze to potvrdit následující citací: „Myslím, že nezáleží na tom, jestli jsou rodiče sezdáni či nesezdáni. Důležité je, že dítě vyrůstá v úplné rodině, kde je milováno, respektováno a je v bezpečí. Já jsem sice v tomto trochu staromódní a jsem pro manželství. Ale to vůbec neznamená, že bych odsuzovala ty, kteří se rozhodnou žít „bez papíru“. (Lenka, 34 let, 2 roky praxe)

7.1.5 Motivace k nesezdanému soužití

V teoretické části bakalářské práce byly uvedeny výsledky kvalitativního výzkumu Vítečkové (2010), které se vztahovaly k důvodům, proč ženy i muži neuzavřeli manželství v době narození jejich dítěte. K této otázce se učitelky mateřských škol více rozhovořily. Uváděly důvody snadnějšího ukončení svazku: „.....osobně si myslím, že pokud jsou rodiče sezdáni a chtějí se rozejít, spousta z nich toto rozhodnutí vezme zpět. U nesezdaných párů se rozejdou bez delšího rozmýšlenísi myslím, ale třeba to tak není.“ (Jana, 38 let, 15 let praxe) „...no co, žádný papír, žádná formalita. Když se rozhodnou, nic je nedrží, řeknou si ahoj a jdou.“ (Soňa, 51 let, 31 let praxe)

Také uváděly důvod finanční: „se ani nemůžu nad důvody zamýšlet, bych se musela rozčítit. Dcera žije v tomto soužití už 10 let, čekají rodinu, kolikrát to s ní probírám. Říkám jí, kdyby se něco stalo, ani ti v nemocnici nepodají informace o zdravotním stavu. Ale ono to tak taky není. Pacient si hlásí, komu chce informace sdělovat. Ať jsou sezdáni, či ne, v závěru je to stejně jedno. Dříve to bylo děláno

z hlediska financí, dostali větší peněžní dávky, ale teď... řešíme to s dcerou, jejich platy nedosáhnou ani na porodné.... je to směšné. Chtějí, aby mladí rodili děti, ale jaká pomoc, žádná.... “ (Soňa, 51 let, délka praxe 31 let)

Učitelky také připouštěly situační bariéry uspořádání svatby. Je to doloženo následující smutnou citací: „ *....bohužel se mi, i za moji krátkou praxi, přihodila nepříjemná věc. Chlapec, kterého jsem měla ve třídě, byl odebrán rodičům a do péče ho dostala babička. Toto je teda extrémní případ nesezdaného soužití. Příčinou určitě nebyly jen finance, ale jiné důvody, proč se nevezaliale určitě je spousta, hlavně mladých lidí, kteří se nevezali, protože jednoduše na to neměli....*“ (Lenka, 34 let, 2 roky praxe)

7.1.6 Rozdíly mezi dětmi, jejichž rodiče jsou a nejsou sezdaní

Všechny učitelky uvádějí, že nepociťují žádné rozdíly mezi dětmi, jejichž rodiče žijí v manželství nebo v nesezdaném soužití. Rozdíly se měly týkat např. chování při volné hře, řízené činnosti nebo diskuzi.

Jedna učitelka neustále kladla důraz na fakt, že není důležité, v jakém rodinném stavu rodiče žijí: „*Žádné rozdíly jsem mezi dětmi z těch nebo těch soužití nepozorovala. Rozdíly mezi dětmi byly způsobené v přístupu rodičů k dětem a bylo jedno, zda rodiče žijí v manželství nebo v manželství nejsou.... Jak už jsem zmínila v předchozích odpovědích, tak uzavřené manželství rodičů není důležité pro harmonický rozvoj dítěte. To je ale můj názor.*“ (Lenka, 34 let, 2 roky praxe)

Podobný názor měla i Pavlína (44 let, délka praxe 12 let): „*...musela bych se nad tím dlouhodoběji zamyslet. Myslím, že zrovna kvůli tomuto důvodu žádné rozdíly mezi dětmi nejsou. Na dítěti se vždy pozná, když jsou problémy v rodině, ale nebudou to problémy ve stylu, že rodiče neměli svatbu. To určitě ne. Ty problémy můžou být i v manželském vztahu.... prostě důležitý je pevný vztah. A to asi je tím manželstvím víc dané – lidi se berou, že si věří.... Když vztahy nejsou jasné a čitelné i pro dítě, projeví se to samozřejmě i ve hře. Dítě je konfliktní, může ubližovat ostatním atd. Ale jak jsem již řekla, tak se může chovat dítě jak ze svazku manželského, tak i nesezdaného.*“

Jana (38 let, 15 let praxe) se také přidává k většině a tvrdí, že žádné rozdíly v chování mezi těmito dětmi nejsou. Při rozhovoru vzpomínala na děti z nesezdaných soužití, snažila se je popsat, aby našla alespoň nějaký rozdíl. Došla však k závěru, že přestože s ní Jeník skoro nemluví, nemusí být důvodem nesezdané soužití, ale pravděpodobně by to tak bylo i v případě rodičů sezdaných: *„...já opravdu žádné rozdíly nepozoruji.... no, je tam Jeník. Ten se mnou vůbec nemluví. Když se ho na něco zeptám, ani neodpoví. To už je snad nějaká forma mutismu, protože s dětmi mluví úplně normálně. Ale zas je tam Alenka, ta je také z nesezdaného. Je jí dva a půl let, ale jak ta je šikovná. Ta tak hezky mluví, ve větách, normálně i reaguje na otázky z textu. Takže se nedá říct, že je to tím. Určitě to tím není, tak fakt žádné rozdíly nevidím.“*

„A co volná hra, během níž si děti hrají na svatbu (na nevěstu a ženicha)?“ Z rozhovorů vyplynuly odlišné názory. Jedna učitelka uvádí, že tuto hru preferuje spíše dívka s nesezdaného soužití, druhá učitelka si vzpomíná spíše na dívku ze soužití sezdaného, třetí v současné době pracuje u mladších dětí, které hru „na svatbu“ vůbec nezačínají. Z toho vyplývá, že nelze s jistotou říci, že jsou rozdíly (při hře na svatbu) mezi dětmi ze soužití sezdaného a nesezdaného. Pravděpodobně je to dáno tím, že některé děti se o tuto událost více zajímají, toto téma je aktuální v rodině nebo mezi příbuznými, známými nebo se jednoduše o tom bavili doma a např. si prohlíželi svatební fotografie. Z rozhovorů ovšem vyplývá, že dění kolem svatby více zajímá děvčata než chlapce, tudíž tuto hru „na svatbu“ spíše začínají děvčata a chlapci jsou jen jimi zapojeni: *„.....Jenom se mi vybavuje jedna holčička. Rodiče nebyli sezdaní a při volných hrách si ráda hrála na svatbu. Ale to byla jediná. Je dost možné, že se doma o tom bavili..... rodiče jsou doteď nesezdaní.“* (Lenka, 34 let, délka praxe 2 roky) Dalším příkladem je např. výpověď Simony (45 let, délka praxe 13 let): *„Vzpomínám si, je to asi 3 roky, do školky sem chodila Lucinka. Snad každý den se převlékala do šatiček a měla k tomu i závoj. Nic bych za to nedala, že ho ani venku nesundávala. Vždycky říkala, že se s Petříčkem mají rádi a budou mít svatbu. Jak ta byla nešťastná, když byl Péťa nemocný a nepřišel do školky. A jednou opravdu se „jen jako“ vystrojila svatba, snad dokonce i s prstýnky..... Jejich rodiče žili v manželství, ale to mohla být náhoda. Už si nevzpomenu, jak se chovaly děti z nesezdaných soužití. No, pravděpodobně by to bylo podobné.“* A ještě jedna odlišná výpověď: *„Já si snad ani nevzpomenu, že by si děti*

někdy hrály na svatbu. Ted' jsem teda ve třídě malých dětí a ty si neustále jen hrají na pejsky a na čerty.“ (Eva, 39 let, 3 roky praxe jako učitelka MŠ + 3 roky jako asistentka)

7.1.7 Vnímají děti předškolního věku, jestli jsou rodiče sezdáni či nikoliv?

Všechny učitelky s jistotou uvádějí, že si děti v předškolním věku vůbec neuvědomují, jestli jejich rodiče měli svatbu, či žijí v manželství na „na psí knížku“. Za důležité považují to, jak tato rodina funguje, jak se k sobě mamka s taťkou chovají a jak se chovají k nim samotným. Nejdůležitější je, že jsou spolu, a to ať s papírem či bez papíru. Toto tvrzení je možné doložit následující citací: *„Myslím si, že si ani většina neuvědomovala, že rodiče nejsou sezdáni. Fungovali jako rodina a to bylo důležité.... Možná si to uvědomují až ti starší, ale menší děti určitě ne. Vnímají jen to, jestli maminka s tatínkem jsou spolu – to je pro ně prioritou.... Školkové děti jsou rády, když znají křestní jména rodičů. Příjmení většinou uvedou to, které mají samy. Ani se mi nestalo, že by uváděly odlišná příjmení rodičů.... Pravděpodobně se doma o tom nebaví, protože to není tolik důležité. Těžko by to malé dítě chápalo....“ (Lenka, 34 let, délka praxe 2 roky)*

Podobně na tuto otázku reagovala i Soňa (51 let, délka praxe 31 let). Stejně tak i ona uvádí, že děti v mateřské škole vůbec nevnímají, zda jsou jejich rodiče sezdáni nebo nejsou. Připouští, že by to vnímaly za předpokladu, že by to bylo v rodině aktuální téma, např. pokud by došlo k uzavření sňatku rodičů právě v tomto období, když by byly děti přítomné, zapojeny do příprav a následně si prožily den „D“. Zároveň však říká, že děti kolikrát ani neví, jaké mají příjmení, natož jaké příjmení má otec s matkou: *„Myslím, že v předškolním věku, zdůrazňuji v předškolním, si to neuvědomují. Později určitě ano. Kolikrát jen vědí, že jejich táta se jmenuje Pepa, máma Anička a příjmení už vůbec neřeší.... natož proč to tak je.... Akorát by mě fakt zajímalo, jak jim to pak rodiče vysvětlí, že mají jméno po tátovi a ne po mamce a proč se nevzali.... Jen mě ještě napadlo, ano, uvědomovaly by si to za předpokladu, že by se ta svatba (třeba rodičů nebo prostě někoho) uskutečnila a děti by na ní byly. Byly by na obřadu, kde by viděly, jak to chodí a pak i na oslavě, zatančily by si.... Prostě by si to prožily... “*

7.1.8 Nepříjemnosti v souvislosti s praxí a nesezdaným soužitím

Všechny učitelky uvádí, že nemají nějaké zásadní problémy nebo nepříjemnosti týkající se nesezdaného soužití. Maximálně mají nepříjemnosti při oslovování nesezdaných rodičů. V zápětí však dodávají, že jde spíše o humorné zážitky. Maminky se tomu jen zasmějí a nijak zvlášť neřeší: „...nejhorší je, když maminka má odlišné jméno od dětí, ale shodné s jiným dítětem z mateřské školy. Pak se má ve školce podepsat nějaký papír a některá matka to podepíše svým jménem a některá jménem dítěte a sejdou se dvě stejná příjmení. Já třeba pak nevím, kdo podepsal ANO a kdo NE. Snad to vysvětluji srozumitelně. Maminka objednává fotky a podepíše se Pejšková, ale dcera je Březinová. Druhá maminka taky objednává, ale třeba jen půl sady fotek a podepíše se Pejšková a její dcera je taky Pejšková....“ (Jana, 38 let, 15 let praxe)

Dokonce z třech rozhovorů vyplývá, že ve školkách jsou děti pocházející ze složitějších rodinných vztahů, kdy je nutno volit citlivější metody, a práce tím bývá narušena. V porovnání s těmito případy je práce s dětmi z nesezdaného soužití úplně bezproblémová. Učitelky tak došly k závěru, že nepocítují žádné nepříjemnosti s kohabitací: „...některé případy jsou tak komplikované, každý rodič má jiné jméno, sourozenci také... a to nemluví o horších vztazích v rodině. Dnes je ve školkách hodně dětí žijících jen s jedním rodičem apod., pak musíme přistupovat k tématu citlivě. Někdy není možné ho ani zařazovat. Stejně tak besídky pro maminky, stává se, že dítě žije bez matky...“ (Pavlína, 44 let, 12 let praxe)

Dalším podobným příkladem je i výpověď Soni (51 let, délka praxe 31 let), která také udává, že žádné nepříjemnosti s nesezdaným soužitím nezažila. Nesezdané soužití, podle ní, už není ničím neobvyklým, ale spíše se v současnosti ve třídě potýká s neobvyklým případem, kdy matka odešla od rodiny a o dvě dívky se stará pouze otec a praotec. V tomto případě připouští, že k nepříjemnostem může docházet: „Ne, snad jsem se nikdy s ničím nesešla, žádné nepříjemnosti si neuvědomuji. Přitom tu téma rodina, domov máme, ale nic zvláštního se asi neřešilo..... No řekla bych, že daleko horší je to tady s holkama Závodskýma. Vyrůstají jen s tátou, máma od nich odešla. Bere si je asi tak jednou za rok a přitom prý čeká další dítě s jiným chlapem. To je potom horší. Ostatní třeba mají za úkol namalovat maminku nebo obrázek pro

maminku, nebo třeba maminku popsat, co se jim na mamince líbí apod. A jak tuto situaci řešit, když jsou holky také v kruhu. Nebo třeba téma rodiny, kdo patří do rodiny. Ještě je nejhorší, že nemají ani babičku, žijí jen s tátou a dědou..... a pak říkejte, že tam do rodiny patří maminka, tatínek, babička, dědeček.....“

Třetí z učitelek také zdůrazňuje, že ani tak není problémem kohabitace, ale spíše jiný typ rodinného soužití, jako je třeba dítě vychovávané dvěma otci, rozvedenými rodiči, kdy je dítě ve střídavé péči. Sama se v současné době setkává s rodiči, kteří nejsou sezdáni, ale mají vztah „na dálku“, mají dvě malé děti, ale každý žije ve své domácnosti: *„Nevím, mám zatím jen krátkou praxi, ale asi jsem se nesečkala s žádnými nepříjemnostmi. Zvláštní musí být komunikace s dvěma tatínky (v případě gayů), nebo když je dítě ve střídavé péči. Nebo třeba práce s týraným dítětem, nebo deprivovaným. To jsou extrémy, ale asi tam by se objevily nějaké nepříjemnosti..... Jen mě napadá, máme tu Honzika, ten nepochází z nesezdaného, ale odloučeného... nebo jak to nazvat. Táta bydlí sám v baráku a máma s dětmi u rodičů, ještě k tomu v jiné vesnici. Za tátou jen dojíždějí na víkendy, to je tak divný. Vždy, když přijede od táty, tak je úplně jiný. Víc nepozorný, zlobivější, takový rozhozený, asi má pak v hlavě chaos. S mamkou je taky taková divná domluva, tam potom nepříjemnosti vznikají...“* (Veronika, 26 let, délka praxe 4 roky)

7. 2 Výsledky na základě rozhovorů s dětmi

Po rozhovorech s učitelkami mateřských škol jsem se rozhodla, že uskutečním na toto téma i rozhovory s dětmi. Je velice zajímavé sledovat, jak tuto problematiku vnímají učitelky a porovnávat jejich výpovědi s odpověďmi dětí.

Prostřednictvím smíšených rozhovorů jsem zpovídala děti z jedné mateřské školy. Dopomohla mi k tomu skutečnost, že Zuzanka (6 let, rodiče nesezdaní) neustále hovořila o tom, že v létě půjde na svatbu k přátelům (příbuzným). Popisovala, jak si byla s nevěstou vybírat šaty. Byla svatbou úplně nadšená a toto byla vhodná příležitost k otevření a rozvinutí rozhovoru na toto téma.

Volila jsem věkově smíšené skupiny (2,5 – 6,5 roku). Dbala jsem, aby byli ve skupinách přítomni jak chlapci, tak i děvčata. Skupiny byly dvě. První smíšený rozhovor jsem uskutečnila v jedné třídě a asi o 14 dní později v druhé třídě.

7.2.1 Co je svatba?

Na otázku „Kdo ví, co to je svatba?“ v první třídě zvedlo ruku 7 dětí z 14 přítomných, v druhé třídě pouze 4 děti z 11 přítomných. Poté jsme rozebírali, jak vlastně taková svatba vypadá. Ke slovu se hlásila hlavně děvčata a spíše vyššího věku (nad 5 let), chlapci v tomto věku měli také k tématu co říci, ale spíše jsem je k odpovědi vyzývala. Mladší děti (pod 3,5 roku) se spíše nezapojovaly, mezi 3,5 – 5 rokem jen výjimečně prohodily větu, nejčastěji se ke slovu hlásily děti nad 5 let. V průběhu rozhovoru se pět dívek více rozpovídalo. Když jsem však měla pocit, že se rozhovor ubírá jiným směrem, diskuzi jsem usměrnila a posunula rozhovor dál. Zajímavé je, že i jeden předškolák (6 let) z druhé třídy uvedl, že neví, co to je svatba, tudíž ani neví, zda rodiče svatbu měli.

Děti na tuto otázku většinou uvádí, jak vypadá svatební hostina (nejčastěji „je to tancování“) nebo jak vypadá ženich a nevěsta.

Petra (5 let): „*Holky maj korunku a závoj....*“

Barunka (5 let): „*Svatba je, že se ženíme a tancujeme....*“

Kačenka (6 let): „*Je to tancování a líbání...*“

Klárka (6 let): „*Nevěsty mají bílé šaty jako princezny...*“

Už podstatně méně popisují svatební obřad a co tento rituál znamená pro muže a ženu. Nikdo z nich neřekl, že se ženě změní příjmení podle muže.

Petra (5 let): „*Dávají si pusy a prsteny... růžičky hází, pak odejdou domů a pak se jim narodí děťátko.....*“

Monika (5 let): „*Holka se ožení, teda vdává s manželem...*“

7.2.2 Ví děti, zda jejich rodiče měli nebo neměli svatbu?

Děti kolem 6. roku většinou udávají správné odpovědi na tuto otázku, ale jak uvádím výše, jeden předškolák odpověděl, že neví, zda rodiče měli svatbu, či neměli. Chlapec z první třídy (6 let) sice uvedl, že rodiče měli svatbu, ale už nevěděl, jaké má matka příjmení. Je to možné doložit následující citací: „...já jsem Šimonek Doucha... mamka je Jarka, ale nevím jak dál... Jarka... ale svatbu měli, my to máme vyfocené, já na to vždycky koukám...“ (Šimon, 6 let)

Rozhodující je právě tento fakt. Záleží na tom, zda si děti doma prohlížejí fotografie nebo pouští video ze svatby. Jejich odpovědi jsou potom obsáhlejší, rozmanitější a děti si jsou jistější. V těchto třídách si jednoznačně více dívek než chlapců prohlíží fotografie a zajímá se o dění kolem svatby: „Já viděla fotky, kde mamka a taťka měli svatbu. Málem jsem se z toho poblila, když jsem viděla, že si dávají pusu....“ (Petra, 5 let) Další příkladem je výpověď Barunky (5 let): „Moji jo, měli, protože na to koukám na obrazovce.... Mamka šaty měla a měla je z půjčovny...“ Emička (5 let) uvádí, že viděla fotky a následoval i jejich popis: „Já jsem viděla fotky, dokonce i video. Mamka měla bílý šaty a viděla jsem mamky členku, jak ji měla. A ještě ji má. A má ji bílo - černou. Na tom videu hrála hudba a všichni tam tancovali.... jo a mamka s taťkou si tam dávají pusu....“

Chlapec z první třídy (Dominik, 4 roky) zaujatě pozoroval průběh rozhovoru a jen jednou se do něj zapojil. Udal, že rodiče nemají stejné příjmení, ale ve skutečnosti ho stejné mají. Doloženo následující citací: „Mamka s taťkou určitě nemají stejné příjmení... mamka je Mirka, taťka Jirka a já Dominik Krupka. Taťka je taky Krupka, ale mamka nevím, nějak jinak.... Jojo, svatbu měli, ale fotky jsem neviděl....“

Děti nad 5 let pocházející z nesezdaného soužití věděly, že jejich rodiče neměli svatbu. V jednom případě se mi stalo, že na začátku dívka (6 let) odpověděla, že rodiče svatbu ještě neměli, ale v průběhu rozhovoru si nebyla jistá a udala, že vlastně neví, jestli už spolu svatbu měli. Všechny děti pod 4 roky nevěděly ani co to svatba je, ani zda ji rodiče měli.

7.2.3 Příjmení matka X otec

S příjmením matky si mnohdy nebyli jistí ani předškoláci. Davídek (6 let) byl při rozhovoru velice zdrženlivý. Odpověděl sice, že rodiče měli svatbu, ale jen velice nejistě. Na příjmení matky, zda ho má stejné nebo nemá, si už nevzpomněl. Objevil se i opačný případ, kdy Anička (5 let) nevěděla, co to je svatba, zda její rodiče jsou sezdáni, ale během rozhovoru jsme došli ke správné odpovědi. Je to doloženo následující citací: „.....nevím, co to je svatba....ani nevím, jestli jí rodiče měli...“ „A věděla bys, jaké má příjmení mamka, taťka a ty?“ „My jsme Radilovi. Mamka je Jindra Radilová, taťka Lukáš Radil, ještě máme Lukáška, ten je taky Radil a já jsem Anička Radilová....“ „A před chvílkou jsme si vysvětlovali, jak je to s příjmením a svatbou.... takže svatbu měli?“ „Jooo, už vím, ano měli.“

Zajímavé je, že mnoho dětí ani neví, jak se jmenují jejich rodiče. Vědí jen jméno, někdy ani to ne, ale už si nevzpomenou na příjmení. Roman (5 let): „.....ne, vím, že mamka s taťkou svatbu neměli, vid' Sabinko, že ne.“ (Sabinka, sestra, 3 roky) jen nejistě zakývala hlavou ve smyslu, že ne. „A věděl bys, jak se mamka a taťka jmenují? Jaké mají příjmení?“ „Táta Roman (přemýšlí), ale jinak nevím. Ani mamka nevím.“

Následující ukázka z rozhovoru jasně ukazuje, že děti mají nejasnosti v informacích, které se týkají svatby, kohabítace, vztahů a jmen. Je možné vyvodit, že děti předškolního věku tyto informace příliš nevnímají a neumí si je dát do souvislostí. Hlavními aktéry v této ukázce je Zuzanka (6 let) a Vašík (5,5 roku). Obě dvě děti považují za velice bystré a rozumné.

„Víš, jak se jmenuje mamka?“

Zuzanka: „Jo, Pavla.“

„A příjmení bys věděla?“

Zuzanka: „Hmmm, Svobodová. A já jsem Dvořáková a Mates je Dvořák a Milan taky Dvořák..... jen mamka je jinak.“

„A ty bys věděl, Vašíku, jak se jmenuje mamka? Jaké má příjmení?“

Vašík: „*Jo, Kalivodová.*“

„A taťka má stejné příjmení?“

Vašík: „*Neee, to je Miloš.*“

„Ale já myslím, že taky Kalivoda...co myslíš ty?“

Vašík: „*Jojo, taky Kalivoda.*“

„A měli spolu svatbu?“

Vašík: „*Jo, měli....* „

„Víš, co to je svatba?“

Vašík: „*Ne, nevím, co to je.... Jen mi mamka říkala, že ji měli....*“

Zuzanka (na začátku rozhovoru uvedla, že rodiče svatbu ještě neměli a nyní vpadla do rozhovoru, když odpovídal Vašík a navázala na svůj rozhovor, který se odehrál o chvíli dříve)

„*Ale já nevím, jestli spolu měli svatbu..... jestli už ji mamka měla. Ale já se vdávat nechci. Možná si jen vezmu Matese.*“

7.2.4 Budoucnost a svatba z pohledu dítěte

Mladší děti vůbec neodpověděly, zda by jednou chtěly mít svatbu. Starší dotazovaní chlapci vypadali, že se ostýchají odpovědět, zpravidla jen přikývli v pozitivním smyslu. Všechny dívky (kromě jedné) uvedly, že se vdávat chtějí. Začaly fantazírovat ohledně ženichů, jak budou vypadat šaty apod. Jak již uvádím výše, jenom jedna dívka Zuzanka (6 let) uvedla, že se vdávat nikdy nebude. Později připustila, že nanejvýš bude mít svatbu s bratříčkem Matýskem. Je zajímavé, že dívka pochází z nesezdaného soužití a právě ona se staví k svatbě velice negativně. Je však možné, že je to pouhá náhoda. Dokládám část rozhovoru na toto téma:

Petra (5 let): „*Jo, chtěla bych mít svatbu, už dávno. Furt na to myslím.....*

Já mám Honzu, Dáňu, Kamílka a Míšu...“

Dana (6 let): „*Já taky už se chci vdávat..... Já jsem si už vybrala Deníska a budu mít fialový šaty...“*

Monika (5 let): „*A já budu mít růžový šatičky a na nich růžičky....“*

Anička (5let): „*Já taky budu mít velkou svatbu a hezký šaty, jako princezna...*

jooo, a taky závoj, který budu mít přes obličej a on mi ho bude muset odendat a dá mi pusu...“

Zuzanka (6 let): „*Já žádnýho vybranýho nemám a nebudu se nikdy vdávat...“*

Katka (6 let): „*Já mám hodně ženichů....“*

„Předtím jsem si chtěla vzít Tádů, ale už nechci. Neshodli jsme se na jménech pro děti... On chtěl Zlatušku, Filípka, Štěpánku a Štěpánka, ale já chci jen Štěpánku a Štěpánka. On chtěl čtyři děti, já jen dvě, tak jsem mu řekla, ať si je porodí sám.... a žádná svatba, nic....“

8 Diskuze

Ještě na začátku 90. let minulého století bylo manželství a založení rodiny naprostou samozřejmostí u většiny mladých lidí v České republice. Postupně však začalo docházet k demografickým změnám, které vedly k poklesu sňatečnosti a porodnosti. Na scénu vstoupily nové typy rodinného uspořádání a mezi to můžeme počítat i nárůst nesezdaného soužití. Jelikož došlo k nárůstu kohabitance bez dětí, ale také k nárůstu nesezdaného soužití, do kterého se rodí děti, je určitě důležité zkoumat, jak toto soužití působí na děti a jakým způsobem ho vnímají. Jelikož učitelky mateřských škol tráví s předškolními dětmi mnoho času, zajímal mě jejich pohled na tuto problematiku. Druhým výzkumným souborem byly předškolní děti samotné.

Z rozhovorů je patrné, že během posledních let došlo k nárůstu párů žijících v nesezdaném soužití. Dříve bylo nepříjemné, hlavně v případě těhotenství, že by páry nevstoupily do manželství. Později se kohabitanca vyskytovala, ale zřídka a stále převažovala soužití sezdaná. V dnešní době je v podstatě „normální“, když spolu dva žijí v manželství „bez papíru“. V teoretické části jsem zmiňovala Kohoutovou (2013) nebo Černou (2005), které též uvádějí, že se významně zvýšil podíl kohabituujících osob.

Hamplová (2000) rozděluje nesezdané soužití na dva typy, jako zkoušku před případným sňatkem a nesezdané soužití jako celoživotní strategii. Učitelky mateřských škol se shodly, že během docházky dítěte do mateřské školy nesezdaní rodiče zůstávají i nadále nesezdaní. Z toho by vyplývalo, že v tomto období u nesezdaných nedochází příliš k uzavírání sňatků, tudíž by byla kohabitanca brána jako celoživotní strategie, ale nevíme, jaký je vývoj těchto párů do budoucna.

Respondentkám byla také položena otázka, zda v nesezdaném soužití žijí spíše lidé s nižším nebo s vyšším vzděláním. Z většiny odpovědí učitelek mateřských škol byl potvrzen fakt, který zmiňuje Černá (2005), že je kohabitanca v České republice spíše rozšířena u osob s nižším vzděláním. Zajímavý byl postoj jedné z učitelek, která odpověděla, že setrvání v nesezdaném soužití nemá se vzděláním nic společného, že je to spojeno s preferencí manželství jako hodnotou, pocházející z jejich původní rodiny. Z této výpovědi by bylo patrné, že rodina má na podobu vztahu velký vliv. Stejný názor

uvádí i Dunovský (1999), a to že z rodiny, sociálních vztahů v ní a způsobem výchovy bude dítě vycházet, až si založí svou vlastní rodinu.

Z rozhovorů učitelek byl potvrzen postoj Chaloupkové a Šalamounové (2004), že přestože lidé s vyšším vzděláním projevují největší toleranci k netradičním formám rodinného chování, dle statistik však ve svém vlastním životě volí spíše konvenční formy rodinného uspořádání. Učitelky mateřských škol nesezdané soužití v žádném případě neodsuzují, přesto volí spíše tradiční formy rodinného uspořádání. Nevidí žádný pozitivní důvod, proč do manželství nevstoupit. Dokonce tvrdí, že lidé plánující mít dítě, se mají vzít.

Dle Sobotkové (2001) jsou dva druhy rodin – funkční a dysfunkční. Učitelkami byl potvrzen názor, že nemají žádné zásadnější problémy s rodiči, ani s dětmi z nesezdaného soužití, tudíž tato rodina „bez papíru“ v žádném případě nemůže být brána jako rodina dysfunkční. Pokud je vztah pevný a nejsou v rodině problémy, tak nesezdané soužití nemá vliv na harmonický rozvoj dítěte. Učitelky se shodly, že jsou mnohem horší případy v rodinném uspořádání, např. když je dítě vychováváno jen jedním rodičem, ale pokud je otec a matka spolu, mají se rádi a mají kladný vztah i ke svým dětem, tak to je pro dítě nejdůležitější. Děti nepokládají za důležité, zda jejich rodiče žijí s papírem nebo bez papíru.

Matějček (1994) uvádí, že pro dítě nejsou příliš důležité vnější znaky rodiny. Není důležité, zda jsou vzájemné svazky jedněch s druhými zákonem potvrzeny či nepotvrzeny, ale dítě potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, přijímajícím. Tento postoj byl též potvrzen učitelkami mateřských škol. Stejně tak i ony nepřikládají důležitost faktu, zda jsou rodiče sezdáni či nikoliv, ale přikládají jí tomu, jak je dítě přijímáno a v jakém prostředí je vychováváno. Tento postoj byl potvrzen i z výsledků rozhovorů s dětmi. Děti pod 5 let vůbec neví, co je to svatba, jaký má svatba význam, ani jak vypadá. V podstatě ani neví, jestli jejich rodiče jsou sezdáni či nikoliv. Nad 5 let věku bych ještě udělala rozdělení na chlapce a dívky. Podstatně více se o svatbu a dění kolem svatby zajímají děvčata. Z rozhovorů vyplývá, že si často prohlíží fotografie a pouští video z tohoto významného dne. Zajímají se hlavně o to, jak vypadá nevěsta, jaké má šaty, jakou čelenku, závoj. Daleko více se o tomto tématu rozpovídaly. Chlapci nad 5 let mají větší odstup, k tématu se příliš nevyjadřují. Spíše jen

poslouchají a na otázky odpovídají, jen když jsou vyzváni. Fakt, že svatbou jsou více nadšené dívky, můžeme potvrdit i z jejich odpovědí týkajících se jejich budoucí svatby a jejich ženicha. Děvčata se rozpovídala, začala fantazírovat, jaké budou mít šaty apod. Dokonce se rozpovídala, kolik mají ženichů, jaký je jejich vyvolený. Zato chlapci byli opět zdrženliví. Na tuto otázku většinou jen přikývli, ale nijak víc to nerozváděli.

Učitelkami byl potvrzen názor, že děti předškolního věku si ani neuvědomují, zda jejich rodiče žijí v manželství nebo v nesezdaném soužití. Děti nevnímají žádné odlišnosti, které by vyplývaly ze skutečnosti, že jedni pochází z nesezdaného soužití a jedni ze soužití formálně uzavřeného. Pro dítě to je nepodstatné. Podstatné je, jak je přijímáno, zda cítí lásku, jistotu a bezpečí. Z rozhovorů s učitelkami také vyplynulo, že děti mnohdy ani neznají své příjmení, natož aby věděly, jaké příjmení má otec a matka, zvláště v případě nesezdaného páru, kdy má každý příjmení odlišné. Připouští však, že pokud si dítě prožije tento slavnostní den, uvidí, jak probíhá obřad nebo i hostina, poté se postoje mohou změnit. Pro dítě se svatba stane aktuálním tématem, je pro ně zajímavá, více se může zajímat, proč se lidé berou. Tento postoj vyplývá i z rozhovorů s dětmi. Děti, které si často prohlíží svatební fotografie, nebo si pouští svatební video, věděly více o tomto rituálu. Příkladem je i Zuzanka, která se účastní svatebních příprav a bude přítomna i na svatbě, že se více zajímá o dění spojené s tímto dnem. Je to pro ni aktuální téma, svatba je pro ni zajímavá, tudíž o ní se zaujetím vypráví a zná informace, které ostatní děti neznají, např. že bude družička, kdo bude svědek. Jak bylo uvedeno výše, děti pod 5 let ani neví, jaké mají rodiče příjmení a jsou-li rodiče sezdáni. Nad 5 let většinou příjmení rodičů znají, ale neuvědomují si, že podle příjmení lze vyvodit rodinný stav. Stalo se, že dívka příjmení znala, na otázku svatby jejich rodičů jednou odpověděla tak, podruhé si už nebyla jistá. Jak uvádí Matějček (1994): *„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají, či nemají potvrzení z porodnice.“*

Závěr

V české společnosti dochází po roce 1989 ke změnám v rodinném chování. K těmto změnám patří jak odklad uzavření prvního sňatku, odklad narození prvního dítěte, větší podíl dětí narozených mimo manželství, tak i růst nesezdaného soužití. Jedná se o nesezdaná soužití „na zkoušku“, která předchází manželství, avšak zvyšuje se i počet nesezdaných soužití, do kterých se rodí děti. Právě děti z tohoto manželství „bez papíru“ jsou předmětem mého zkoumání.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký je dopad nesezdaného soužití na děti předškolního věku z pohledu učitelek mateřských škol. Chtěla jsem především zjistit, jestli vůbec a jakým způsobem děti vnímají, že jejich rodiče jsou sezdaní či žijí v manželství na „psí knížku“.

S ohledem na záměr výzkumu jsem zvolila kvalitativní šetření, konkrétně metodou polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory jsem provedla s vybraným vzorkem, tedy osmi učitelkami různého věku, různé délky praxe a z různých mateřských škol. Pro zjištění a potvrzení si odpovědi, zda a jak děti vnímají život v sezdaném či nesezdaném soužití, jsem zvolila ještě druhý výzkumný vzorek dětí samotné. V tomto případě byl zvolen skupinový rozhovor. Byly provedeny dva skupinové rozhovory ve věkově smíšených třídách. Nejdříve se 14 dětmi ve věku 2,5 – 6,5 roku, o 14 dní déle s 11 dětmi v téže věkové skupině. Při rozhovoru byli přítomni jak chlapci, tak i děvčata.

Z materiálu získaného prostřednictvím kvalitativního výzkumu lze vyvodit závěr, že děti předškolního věku vůbec nevnímají, jestli rodiče žijí v nesezdaném soužití, či v soužití sezdaném. Pro děti není podstatné, zda jejich rodiče nebo rodiče ostatních dětí, měli svatbu či nikoliv. Z tohoto důvodu, v mateřských školách nemůžeme vidět odlišnosti v chování, při volných hrách, při řízených činnostech, v komunitním kruhu nebo diskuzích, mezi dětmi ze soužití sezdaného či nesezdaného. Tento závěr je potvrzen i ze skupinového rozhovoru s dětmi. Mezi dětmi byly děti jak z nesezdaného soužití, tak i ze soužití sezdaného, přesto při odpovědích nebyly vidět nějaké zásadnější rozdíly. Děti do 4 let se vůbec nezapojovaly, do 5 let měly problémy vzpomenout si, jaké příjmení má otec a matka a nevěděly nic o tom, jestli jejich rodiče měli svatbu. Po 5. roce většinou věděly, jak se kdo jmenuje a v jakém soužití rodiče žijí.

I v tomto věku některé děti projevovaly známky nejistoty, které se týkaly příjmení a svatby rodičů. Většinou si byly více jisté a hovornější dívky. Pravděpodobně je to způsobeno tím, že je pro dívky svatba zajímavým tématem, rády si o ní povídají, fantazírují, jaké šaty a doplňky mají nevěsty a jak by jednou chtěly vypadat ony. Dívky také vykazují větší znalosti týkající se tohoto dne. Je to způsobeno skutečností, že si často prohlíží fotografie nebo pouští video ze svatby. V žádném případě však neví nic o tom, co ve skutečnosti svatba pro dva, kterých se bezprostředně týká, znamená. Nevnímají, že odlišné jméno matky znamená, že rodiče nejsou oddáni a naopak, když se jmenují stejně, rodiče oddáni jsou. Tato informace nepatří k potřebám, které by měly být v tomto věku uspokojovány.

Tudíž můžeme vyvodit, že pro děti tohoto věku není podstatné, jak se kdo jmenuje, zda rodiče měli svatbu na úřadě či v kostele, nebo svatební zvony nezazněly vůbec. Podstatné pro ně je, jak je vnímáno a jak uspokojována potřeba lásky, bezpečí, jistoty, respektu a akceptace dítěte takového, jaké je.

Z rozhovorů s učitelkami i s dětmi vyplynul stejný závěr, který uvádí i Matějček (1994). Pro harmonický vývoj dítěte nejsou příliš důležité vnější znaky rodiny, zda jsou vzájemné svazky jedněch s druhými zákonem potvrzeny či nepotvrzeny, ale je důležité vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, přijímajícím. Domov je přístav, kam se můžeme vracet a je pro nás místem uklidnění a odpočinku, proto si zaslouží nejvyšší úctu a ochranu.

Seznam použitých zdrojů

- BOLOGNE, Jean Claude. *Svatby: Dějiny svatebních obřadů na Západě*. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 1997. ISBN 80-7207-054-1.
- ČERNÁ, Kateřina. *ANALÝZA: Nesezdaná soužití v ČR podle výsledků SLDB*. 2005 [online]. [cit. 2014-18-2]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=65>.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 728-80-257-0807-1.
- HAMPLOVÁ, Dana. Postoje k manželství a rodičovství. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.
- HAMPLOVÁ, Dana. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. (Sociologické texty SP 03:4). Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. ISBN 80-7330-029-X.
- CHALOUPKOVÁ, Jana. Vdát se nebo ne? Motivace vdaných a neprovdaných matek. In HAMPLOVÁ, Dana (ed) et al. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-128-6.
- CHALOUPKOVÁ, Jana a Eva SOUKUPOVÁ. Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství. In HAMPLOVÁ, Dana (ed) et al. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-128-6.
- CHALOUPKOVÁ, Jana a Petra ŠALAMOUNOVÁ. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. ISBN 80-7330-062-1.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

- KALIBOVÁ, Květa et al. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3. přepr. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978–80–7419-012-4.
- KIERNAN, Kathleen. Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe. *LAW & POLICY*, 2004. ISSN 0265-8240.
- KOHOUTOVÁ, Iva. *Nesezdaná soužití: hlavně ve velkých městech*. 2013 [online]. [cit. 2014-25-2]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/c/A50041548C>>.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KUČERA, Milan. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2000. ISBN 80-85850-87-7.
- KUCHAŘOVÁ, Věra. Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství. In MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. ISBN 80-86598-61-6.
- LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník A - O*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník P - Z*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- PLAŇAVA, Ivo. *Spolu každý sám*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-01-6.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka. Diferenční plodnost v České republice podle rodinného stavu a vzdělání v kohortní perspektivě. In HAMPLOVÁ, D., J. RYCHTAŘÍKOVÁ a S. PIKÁLKOVÁ

- et al. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2003. ISBN 80-7330-040-0.
- SINGLY, Francois de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
- SULLEROTOVÁ, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998.
- ŠMOLKA, Petr. *Muž a žena – návod k použití*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-911-9.
- ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4.
- VÍTEČKOVÁ, Miluše. *Nesezdané soužití párů s dětmi*. České Budějovice, 2011. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Fakulta zdravotně sociální.
- VÍTEČKOVÁ, Miluše. Rodičovství v nesezdaném soužití. In CHALOUPKOVÁ, J. et al. *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-7330-185-9.
- VYMĚTALOVÁ, Simona. Partnerský vztah. In FIALOVÁ, L. et al. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-87-7.
- ZEMAN, Kryštof. Nemanželská plodnost – demografický přehled. In HAMPLOVÁ, D. (ed) et al. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-128-6.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – struktura rozhovoru

Příloha č. 2 – ukázka realizovaného rozhovoru

Příloha č. 1 – struktura rozhovoru

1. Jak dlouho pracujete v MŠ?
2. Všímate si, zda rodiče dětí žijí v manželství?
3. Vzpomněla byste si, zda se objevovali nesezdaní rodiče dětí i na začátku vaší praxe?
Došlo v současné době k nárůstu?
4. V období docházky dítěte do MŠ se spíše nesezdaní vezmou nebo (když se nevzali dosud) spíše zůstávají nesezdaní?
5. Jedná se spíše o rodiče se základním vzděláním nebo vysokoškoláky?
6. Pozorujete rozdíly mezi dětmi, jejichž rodiče jsou sezdáni a nesezdáni?
Jestliže ano, jaké?
7. Pozorujete rozdíly při volné hře mezi dětmi, jejichž rodiče jsou/ nejsou sezdáni?
8. Pozorujete rozdíly při činnostech na téma rodina, můj domov....?
10. Jaké vidíte výhody/ nevýhody nesezdaného soužití pro dítě?
11. Myslíte si, že děti předškolního věku vnímají, že jejich rodiče žijí v sezdaném, či nesezdaném soužití?
12. Myslíte si, že dítě (v MŠ), jehož rodiče žijí v nesezdaném soužití, vnímá svoji odlišnost od dětí, jejichž rodiče sezdáni jsou?
13. Zažila jste nějaké nepříjemnosti (např. při činnostech, diskuzích) spojené s nesezdaným soužitím?
14. Máte vy nějaké nepříjemnosti týkající se dětí nesezdaného soužití (např. se jménem)?
15. Jaký je váš názor na nesezdané soužití?

Příloha č. 2 – ukázka realizovaného rozhovoru

1. Jak dlouho pracujete v MŠ?

Mám dvouletou praxi.

2. Všímáte si, zda rodiče dětí jsou sezdáni či žijí v nesezdaném soužití?

Ano, určitě si všímám. Většina rodičů žije v manželství, ale ve třídě mám i děti z rozvedených rodin, kdy matka už se podruhé vdala, tudíž má jiné příjmení. Nebo rodiče, co spolu žijí na „psí knížku“ – i tady jsou příjmení různá, proto koukám, jak to s těmi a těmi rodiči je... dokonce jsem měla holčičku, jejíž rodiče spolu žili, nebyli sezdáni a přeci měla holčička příjmení maminky.

....bohužel se mi, i za moji krátkou praxi, přihodila nepříjemná věc. Chlapec, kterého jsem měla ve třídě, byl odebrán rodičům a do péče ho dostala babička.

Pocházel tedy z nesezdaného soužití? Jojo, z nesezdaného.

Myslíte, že to s tím nějak souvisí, že byl odebrán? Ne, to určitě ne. Toto je teda extrémní případ nesezdaného soužití. Příčinou určitě nebyly jen finance, ale jiné důvody, proč se nevzaliale určitě je spousta, hlavně mladých lidí, kteří se nevzali, protože jednoduše na to neměli....“

3. Vzpomněla byste si, zda se objevovali nesezdaní rodiče dětí i na začátku vaší praxe, nebo v současné době došlo k nárůstu?

S mojí krátkou praxí to nedokážu posoudit. Ale od starších kolegyně vím, že nesezdaní či rozvedení rodiče byli spíše vzácností.

4. V období docházky dítěte do MŠ se spíše nesezdaní vezmou nebo (když se nevzali doteď) spíše zůstávají nesezdaní?

Zůstávají nesezdaní.

5. Jedná se spíše o rodiče se základním vzděláním nebo vysokoškoláky?

Spíš.... no, asi spíš se základním a středním.

6. Pozorujete rozdíly mezi dětmi, jejichž rodiče jsou sezdáni a nesezdáni?

Žádné rozdíly jsem mezi dětmi z těch nebo těch soužití nepozorovala. Rozdíly mezi dětmi byly způsobené v přístupu rodičů k dětem a bylo jedno, zda rodiče žijí v manželství, nebo v manželství nejsou.

Tím přístupem myslíte výchovu? Jojo, výchovu, nebo jak se chovají k sobě, k dětem, k ostatním, k přírodě.... jaký jsou vzor.

7. A co třeba rozdíly při volné hře mezi dětmi ... třeba hra „na svatbu“?

Žádné rozdíly nejsou... Jenom se mi vybavuje jedna holčička. Rodiče nebyli sezdáni a při volných hrách si ráda hrála na svatbu. Ale to byla jediná. Je dost možné, že se doma o tom bavili.

A nebylo to tím, že se rodiče pak vzali? Že to bylo aktuální? Nevím, jestli třeba někdo jiný z rodiny, ale rodiče jsou doteď nesezdáni.

- 8. A co třeba rozdílů při činnostech třeba když je téma rodina, můj domov?**
Ne. Myslím si, že si ani většina dětí neuvědomovala, že rodiče nejsou sezdání. Fungovali jako rodina a to bylo důležité.
- 9. A jaký je váš názor na nesezdané soužití?**
Myslím si, že nezáleží na tom, jestli jsou rodiče sezdání či nesezdaní. Důležité je, že dítě vyrůstá v úplné rodině, kde je milováno, respektováno a je v bezpečí. Já jsem sice v tomto trochu staromódní a jsem pro manželství. Ale to neznamená, že bych odsuzovala ty, kteří se rozhodnou žít „bez papíru“.
- 10. Vidíte nějaké výhody nebo nevýhody pro dítě z nesezdaného soužití?**
Mě osobně nenapadají žádné výhody či nevýhody. Jak už jsem zmínila v předchozích odpovědích, tak uzavřené manželství rodičů není důležité pro harmonický rozvoj dítěte. To je ale můj názor.
- 11. Myslíte si, že děti předškolního věku vnímají, že jejich rodiče žijí v sezdáném či nesezdaném soužití?**
Myslím si, že si ani většina neuvědomovala, že rodiče nejsou sezdání. Fungovali jako rodina a to bylo důležité.... Možná si to uvědomují až ti starší, ale menší děti určitě ne. Vnímají jen to, jestli maminka s tatínkem jsou spolu – to je pro ně priorita....
A v pozdějším věku? V pozdějším věku určitě ano. Obzvláště při přechodu na základní školu. Proč myslíte zrovna při přechodu na základní školu? Protože je to hodně náročné období, taková změna.... děti se neznají, představují se jmény. A tam se může stát, že si to začnou uvědomovat, že tatka a mamka má jiné příjmení. Čím to vlastně je, že kamarádovi rodiče se jmenují stejně. A ještě později si uvědomí, co to je svatba, co znamená. No, a pak si mohou klást otázku, proč se jejich rodiče nevezali.
- 12. A co ve školce? V kolektivu dětí. Myslíte si, že dítě, jehož rodiče žijí v nesezdaném soužití, vnímá svojí odlišnost od dětí, jejichž rodiče sezdání jsou?**
Nemyslím si to. Školkové děti jsou rády, když znají křestní jméno rodičů. Příjmení většinou uvedou to, které mají samy. Ani se mi nestalo, že by uváděly odlišná příjmení rodičů.... Pravděpodobně se doma o tom nebaví, protože to není tolik důležité. Těžko by to malé dítě chápalo.
- 13. Zažila jste nějaké nepříjemnosti (např. při činnostech, diskuzích) spojené s nesezdaným soužitím.**
Nikdy se mi to nestalo.
- 14. Máte vy nějaké nepříjemnosti týkajících se dětí z nesezdaného soužití (např. se jménem)?**
Neřekla bych přímo nepříjemnosti, ale párkrát se mi stalo, že jsem maminku oslovila příjmením dítěte. Až z papírů jsem si zpětně uvědomila, že rodiče nejsou

sezdání a maminka má jiné příjmení. Ale nestalo se mi, že by na to sami rodiče upozornili nebo se na mě zlobili.